

SOCIONOMENS

Forsknings- supplement

NR 30

Redaktör: Hans Swärd

SOCIONOMENS
**Forsknings-
Supplement**

Redaktion

Hans Swärd
redaktör för forskningssupplementet

046-222 94 15

E-post

hans.sward@soch.lu.se

Lena Engelmark
chefredaktör och ansvarig utgivare

08-617 44 37

E-post

leng.engelmark@akademssr.se

Telefon, växel

08-617 44 00

Telefax

08-617 44 40

Adress

**Box 12800
112 96 Stockholm**

Internet

www.socionomen.nu

Åsikter som framförs i signerade artiklar
och recensioner står för författarna.

Socionomen
ISSN 0283-1929

Forskningen och socialtjänsten

Detta är andra numret av Socionomens forskningssupplement 2011 och tre artiklar presenteras som handlar om barnfattigdom, kvinnliga socionomkarriärer och kommunala aktiveringsprojekt. Nästa år är det 30 år sedan den nuvarande socialtjänstlagstiftningen trädde i kraft efter många års utredande och debatter. Både inom Socialutredningen som hade i uppgift att arbeta fram den nya lagstiftningen, i den speciella skuggutredning som arbetade parallellt med frågan, och från många andra håll i samhället var man överens om att forskning och kunskapsutveckling skulle få spela en central roll i den nya socialtjänsten som skulle växa fram och bygga på andra värderingar än tidigare. Men har det verkligen blivit så att forskningen har stor betydelse i verksamheten och är det över huvud taget möjligt? När lagstiftningen fyller 30 år kan det finnas starka skäl att stanna upp och kritiskt granska utvecklingen. Vi kommer att återkomma till frågan i kommande nummer av forskningssupplementet och ta temperaturen på forskningen om socialtjänsten.

Barnfattigdom, kvinnliga socionomkarriärer och kommunala aktiveringsprojekt

Den första artikeln i detta nummer handlar om ett högst aktuellt ämne, nämligen "barnfattigdom". Frågan har fått stor uppmärksamhet sedan en rad ideella organisationer började använda begreppet på barn som växer upp med fattiga föräldrar. "Tidigare fanns inte begreppet barnfattigdom, nu har Rädda Barnen satt frågan på dagordningen" konstaterar förbundet i sin tidskrift *Barn* nr 1, 2006. Barnfattigdomen har de senaste åren varit en flitigt omdebatterad fråga till exempel i valkampanjen 2010 och den tilldrog sig ett stort intresse på årets politikervecka i Almedalen på Gotland. Samtidigt har det i medierna förekommit en upprörd diskussion om huruvida barnfattigdomen ökat eller minskat. Framför allt har oenigheten gällt definitioner och mätmetoder. Begreppet barnfattigdom har också ifrågasatts. Bland annat därför att det inte är barnens situation man mäter utan föräldrarnas inkomster och det är inte säkert att inkomsterna fördelas lika mellan familjemedlemmarna, har det hetat. Dessutom har olika begrepp blandats ihop till exempel låg inkomststandard, ekonomisk utsatthet, risk för fattigdom, inkomstklyftor och behandlats synonymt under begreppet barnfattigdom.

Det finns naturligtvis en risk för att otydliga begrepp leder till diskussion som skymmer det verkliga problemet med att en stor grupp barn lever under oanständiga villkor i dagens

samhälle. Det är ur den sociala forskningens synpunkt särskilt viktigt att lyfta fram och analysera problem som härrör ur ojämlika villkor och brister i samhällssystem, och peka på risker och problematiska konsekvenser för barn och familjer. I artikeln "Barnfattigdom i storstäderna" presenterar professorn i socialt arbete Björn Gustafsson och Universitetslektor och docent Torun Österberg, båda vid institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet, ett nytt sätt att studera frågan om barnfattigdom. De utgår från fattigdomen i grannskap i de tre storstadsregionerna. Det är frågan om svenskglea områden, med en hög andel barn från icke-rika länder. Forskarna pekar på att det inte primärt är invandarskapet som sådant som är orsaken till fattigdomen, utan föräldrarnas låga sysselsättnings- och utbildningsnivå. De pekar också på att fattigdomen i dessa familjer ökade kraftigt perioden runt senaste millennieskiftet. Författarna visar också att fattigdomen i storstäderna blivit mer rumsligt koncentrerad. Även om inte författarna kan visa detta, måste vi ställa oss frågan, vad det betyder för de barn som växer upp i dessa

svenskglea fattiga områden, men också vad det betyder för de socialarbetare som arbetar i dessa områden, när problemen i hög utsträckning har en strukturell bakgrund.

Den andra artikeln handlar om kvinnliga socionomer och deras karriärvägar och är författad av fil. dr. Karin Kullberg som den 10 juni år disputerade i socialt arbete vid Göteborgs universitet på avhandlingen "Socionomkarriärer – Om vägar genom yrkeslivet i en av välfärdsstatens nya professioner". I den artikel som presenteras i detta nummer av forsknings-supplementet fokuserar författaren dels på hur de kvinnliga socionomernas karriärer faktiskt ser ut, dels på motiven som ligger bakom deras karriärvägar. Artikeln bygger på en enkätundersökning av 506 kvinnor som utexaminerats som socionomer vid lite olika tidpunkter sedan 1983. Artikeln ingår som en del i hennes sammanläggningsavhandling.

Den växande socionomprofessionen är ganska lite utforskad i de nordiska länderna och det behövs ytterligare vetenskaplig kunskap. Enligt Statistiska centralbyråns arbetskraftsbarometer fanns 2007 omkring 30 000 yrkesverksamma

socionomer i befolkningen och ytterligare 10 000 som hade en social omsorgsutbildning. I den nya Högskoleförordningen som trädde i kraft den 1 juli 2007 har Social omsorgsexamen försvunnit och från 2009 ingår samtliga med social omsorgsutbildning på högskolenivå i utbildningsgruppen socionomer. År 2007 var en övervägande andel av socionomerna kvinnor, nämligen 84 procent. Det är uppenbart att kvinnliga socionomer är en stor yrkesgrupp i dag och Kullberg visar att de erbjuds stora möjligheter till olika typer av karriärvägar, vilket också många utnyttjar under sitt arbetsliv.

Den tredje och sista artikeln i detta nummer av forsknings-supplementet handlar om maktrelationen mellan socialarbetare och deltagare i ett kommunalt aktiveringsprojekt för arbetslösa. Aktiveringsprojekt har blivit vanliga inom Europeiska Unionen. Bakgrunden till projekten är den höga arbetslösheten i de europeiska länderna under senare år, och aktiveringspolitiken står högt på EU:s sociala agenda. Forskare i Sverige har kunnat peka på några gemensamma drag för utvecklingen av aktivitetsprojekt i Sverige. Arbetslinjen har stärkts, vilket innebär att det lagts ett större ansvar på den enskilde att ta ansvar för sin egen försörjning. Deltagande i aktiveringsprojekt ställs i högre utsträckning som krav för ekonomiska ersättningar och kommunerna har fått ta ett större ansvar för att hjälpa dem som står långt från arbetsmarknaden eller har försörjningsstöd att etablera sig på arbetsmarknaden. Kritiken mot projekten har gått ut på att man mer fokuserat på den enskildes "sökbeteende" och i mindre utsträckning tagit hänsyn till om det faktiskt har funnits några arbetsuppgifter för de deltagare som stått i fokus för projekten. Att arbetssökande söker arbete och är sysselsatta i aktiveringsprojekt, har enligt kritikerna fått ett egenvärde för att tillfredsställa kontrollsystemet, oavsett de realistiska möjligheterna för de sökande att få ett arbete.

I artikeln "Frälsningen, lagen och sanningen i ett kommunalt aktiveringsprojekt" studerar författarna genom en fallstudie ett projekt, där deltagarna måste söka arbete sex timmar per dag. Författarna lägger tonvikten på en analys av maktrelationen mellan socialarbetarna och deltagarna i projektet. Analysen utgår från den franske idéhistorikern och filosofen Michels Foucaults maktanalyser. Alexandru Panican är fil. dr. i socialt arbete och universitetslektor vid Socialhögskolan, Lunds universitet och Rickard Ulmestig är fil. dr. och universitetslektor vid Avdelningen för beteendevetenskap och socialt arbete vid Högskolan i Jönköping.

Forskning om socialtjänsten

Detta är det sista numret av forskningssupplementet för i år. Nästa nummer kommer i början av 2012. Nästa år är det också, som tidigare nämnts, 30 år sedan den nuvarande sociallagstiftningen trädde i kraft 1982. Det är en fråga som vi gärna skulle vilja uppmärksamma i kommande nummer

2012. Bakom införandet av Socialtjänstlagen (SoL), Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och Lag om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) låg nämligen starka förväntningar på en livskraftig forskning om socialtjänsten.

Socialutredningen, som hade till uppgift att utarbeta en ny sociallagstiftning, arbetade under åren 1967–1980. Både utredningen och den skuggutredning som arbetade parallellt framhöll att en reformering av socialvården ställde krav på medverkan av forskare. Riksdagen betonade vikten av att social forskning skulle kunna öka effektiviteten i verksamheten och göra den mer human och ändamålsenlig. Även de fackliga organisationerna pläderade för att forskningen skulle ge en bättre grund för det sociala arbetet på fältet. Också från många andra håll framhölls behovet av forskning där inte minst Föreningen Sveriges Socialchefer spelade en aktiv roll, och vid föreningens studiedagar i slutet av 1960-talet var den sociala forskningen en stående fråga på dagordningen. År 1968 kompletterades Socialutredningen med beteendevetenskaplig expertis. Även Socialstyrelsen önskade att socialtjänsten på samma sätt som hälso- och sjukvården skulle bygga på ett stabilt forskningsunderlag.

Det har hänt en hel del med den sociala forskningen sedan slutet av 1960-talet med uppbyggnad av social forskning vid de största universitetsinstitutionerna med socionomutbildning och det har tillkommit särskilda forskningsråd som ger pengar till den sociala forskningen.

Men frågan är vad som egentligen i grunden har hänt med socialtjänstforskningen och kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten? Kan vi känna oss nöjda med utvecklingen? Var ligger forskningsfronten och hur ser styrkorna och kunskapsluckorna ut? I vilken utsträckning bygger Socialtjänsten i dag på vetenskaplig grund – och är det över huvud taget möjligt eller önskvärt i en verksamhet som så mycket bygger på politik och moral? Grundläggande frågor är om inte Socialtjänsten spelat ut sin roll och hur mycket som finns kvar av de ursprungliga ambitionerna. De tidigare lagarna som avlöst varandra har inte haft mer än 30 eller 40 års livslängd.

Frågan är värd att diskuteras och belysas. Professor Peter Dellgran, Göteborgs universitet, har fått i uppdrag av Forskningsrådet för Arbetsliv och Socialvetenskap att under hösten göra en forskningsöversikt av socialtjänstforskning. Forskningen om socialtjänsten kommer också att behandlas vid Socialtjänstforum i Göteborg nästa år.

Vi hoppas att kunna presentera något av resultaten i kommande nummer. Flera av artiklarna i Socionomens forskningssupplement har handlat om socialtjänsten och vi efterlyser gärna ytterligare sådan forskning inför 2012.

Utnämningar och priser

Till slut vill vi på forskningssupplementet passa på att gratulera en person och en organisation för fina belöningar för framgångsrika insatser inom socialt arbete.

ALEC CARLBERG, grundare av Basta arbetskooperativ utsågs som hedersdoktor vid samhällsvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitet vid en promotionshögtid i slutet av maj i år. I universitetets motivering heter det bland annat:

"Alec Carlberg har genom hela sitt yrkesverksamma liv gjort stora insatser för människor i samhällets utkant. I dag är han ordförande för Rainbow Sweden, som är en sammanslutning av självständiga klientorganisationer som arbetar för att minska missbruk, kriminalitet och social utslagning. I början av 90-talet var han med och grundade det framgångsrika arbetskooperativet Basta i Nykvarn utanför Södertälje. Arbetskooperativet arbetar för att rehabilitera människor som varit borta länge från arbetsmarknaden på grund av missbruk eller kriminalitet. /.../ Han har också varit med och byggt upp en uppmärksam kurs på Lunds universitets socionomprogram. Denna ges till såväl blivande socionomer som personer med bakgrund från brukarorganisationer med egen bakgrund i att vara 'klienter' och marginaliserade."

Centralförbundet för socialt arbete delar årligen ut ett hedersstipendium till någon som gjort en förtjänstfull insats inom socialt arbete. Vid förbundets årsmöte den 9 juni i år utsågs Föreningen Musketörerna i Rågsved till årets hedersstipendiat. Det är en förening, som fått förgreningar på andra håll, där medlemmarna med sina egna erfarenheter som grund bedriver ett mycket framstående och uppskattat socialt frivilligarbete på gräsrotsnivå.

I motiveringen heter det bland annat:

"Föreningen Musketörerna bildades 2007 i Rågsved, en förort till Stockholm. Sedan dess erbjuder föreningen dels personlig vägledning och stöd för människor som missbrukar eller har missbrukat. Dels arbetar föreningen med förebyggande arbete och stöd för att myndigheter bättre ska kunna tillämpa ett brukarperspektiv i handläggningen. Syftet är att människor i underläge ska få sina rättigheter tillgodosedda."

Föreningen har en väl genomtänkt verksamhetsidé sprungen ur medlemmarnas kollektiva erfarenheter. Genom en helhetssyn på individen vill man bryta utanförskap och stärka möjligheterna till ett värdigt och anständigt liv för en grupp som befinner sig i underläge. Musketörerna fyller en lucka i välfärdssamhället och utgör ett viktigt komplement till samhällets ordinarie hjälpsystem."

Priset går alltså till en enastående kollektiv insats i vår egen tid som visar exempel på en kraft och vilja att förändra på ett sätt där inget känns omöjligt. Vi hoppas att verksamheten fortsätter länge och kan stimulera många andra liknande initiativ." ■

Trevlig läsning

Hans Swärd
Professor och redaktör för forskningssupplementet

BEROENDE DAGEN

6 DECEMBER 2011
WATERFRONT CONGRESS CENTER
STOCKHOLM

Beroendedagen är ett helt nytt forum för er som arbetar med risk – missbruk och beroende.

Hur skapas beroende, vad händer i hjärnan och vad kan vi göra åt det?

Fred Nyberg, professor i biologisk beroendeforskning

Vad är spelberoende?

Marie Risbeck, samordnare Spelprevention, Statens Folkhälsoinstitut

Det är inte kärlek – när sex blir en drog

Erik Sundby, klinikchef, Dysberoendekliniken

Vilka löper större risk att utveckla ätstörningar?

Thomas Parling, leg psykolog och doktorand

Hur motar vi Olle i Grind?

Att förebygga spelproblem

Jessika Svensson, utredare, avdelningen för drogprevention och spel, Statens Folkhälsoinstitut

Samverkansprojekt mellan Socialtjänsten och den kommunala gymnasieskolan i Uddevalla kommun för ungdomar med missbruks- beroendeproblematik

Rebecca Corell Svensson, kurator

Nätdroger

Cecilia Fant, nätknarkspanare Rikskriminalpolisen

Leva med en sexberoende

Åsa Hellberg, anhörig, coach och författare till boken "Casanovas kvinna"

Missbruk av Anabola Androgena Steroider

Lena Lundholm, leg psykolog, doktorand Uppsala Universitet, Kriminalvården FoU

Pris: 1 895:- inkluderar för- och eftermiddagsfika samt lunch. Priset är exklusive moms.

Anmälan: Telefon 08-23 73 10, fax 08-23 73 05
info@expomedica.se eller www.beroendedagen.se

Arrangör:

Mediapartner:

www.beroendedagen.se

Barnfattigdom i storstäderna*

TEXT: BJÖRN GUSTAFSSON OCH TORUN ÖSTERBERG FOTO: ELISABETH EDÉN

Ett nytt sätt att studera barnfattigdomen i Sverige presenteras genom att det fokuseras på fattigdomen i grannskap i de tre storstadsregionerna. Grannskap med omfattande barnfattigdom har kraftigt ökat i antal mellan 1990 och 2002. En oproportionerligt hög andel barn med ursprung från icke rika länder bor i fattiga grannskap. Regressionsanalys visar att hög barnfattigdom i ett grannskap i stor utsträckning kan förstås som betingad av föräldrarnas låga sysselsättningsnivå och låga utbildningsnivå, inte primärt av invandrarskapet som sådant.

* Vi tackar Birgitta Jansson för synpunkter på en tidigare version av uppsatsen.

Imånga rika Europeiska länder har under senare tid frågan om boendesegregation och barnfattigdom förts upp på den politiska dagordningen. Att många invandrare från icke rika länder (d v s länder som inte tillhör OECD) har svårt finna heltidsarbete är en viktig orsak till barnfattigdom. Avsaknad av löneinkomster innebär ofta att föräldrarna inte är berättigade till centrala socialförsäkringsförmåner, vilket leder till att många invandrare, liksom deras barn, riskerar att bli/vara fattiga. Låga inkomster leder även till att många invandrarfamiljer bosätter sig i storstädernas mindre privilegierade områden. En sådan rumslig koncentration ses ofta som hinder för integration i det nya landet. För ett barn innebär boendesegregation risk för såväl en ogynnsam individutveckling som att barnet växer upp i ett utanförskap i förhållande till majoritetsbefolkningen. Boendesegregation, särskilt sådan som har etniska förtecken, kan generera sociala spänningar och oro. Exempel på detta är oroligheterna i Rosengård och Hisings Backa under de senaste åren. Det är således intressant att studera om utvecklingen går mot mer eller mindre segregerade storstäder vad gäller barnfattigdom, speciellt med hänsyn till hur den etniska sammansättningen, utvecklats över tiden.

I denna uppsats redovisar vi nya resultat om den urbana barnfattigdomen på grannskapsnivå i Sveriges storstadsregioner, Stockholm, Göteborg och Malmö. I internationella jämförelser framstår Sverige dock som ett land med liten barnfattigdom (se till exempel OECD, 2008 sid 138). Sverige är även känt för ett ambitiöst välfärdssystem och förhållandevis jämn inkomstfördelning. Denna uppsats bekräftar att andelarna med fattiga barnhushåll är låga i det stora flertalet grannskap i Sveriges tre storstadsregioner. Men den visar även att antalet grannskap med höga andelar fattiga barnhushåll och antalet barn som lever i dessa har ökat från en relativt låg nivå under den tidsperiod som här studeras, d v s från 1990 till 2002. Denna utveckling har inte passerat politikerna obemärkt. För första gången någonsin formulerades en storstadspolitik år 1998, en politik som omfattar åtgärder vilka syftade till att stödja utsatta områden. (Finansdepartementet, 1998, Andersson, 2006)

Nyligen har en hel del skrivits som på olika sätt anknyter till ämnet. Ett exempel är det temanummer om fattigdom som Socionomen gav ut våren 2010 vilket visade på såväl avsevärd bredd som djup när det gäller forskning om fattigdomsproblem i dagens Sverige (Socionomen 2010). Ett annat exempel är publiceringen av Social Rapport 2010 (Socialstyrelsen, 2010) som behandlar fattigdomens utveckling i den svenska befolkningen under senare år utifrån liknande definitioner som vi använder. Ytterligare exempel är två helt nya studier vilka undersöker den svenska barnfattigdomen ur ett dynamiskt perspektiv, se Lindquist och Sjögren Lindquist (2010) och Gallo-way m fl (2010). Men i ingen av dessa exempel ligger fokus på den rumsliga aspekten. Här finns en kunskapslucka att fylla.

I denna artikel knyter vi an till studien av Biterman, Gustafsson och Österberg (2008A och B) som analyserar ekonomisk segregation i de tre storstadsregionerna åren 1990, 1996 och 2002. Med hjälp av en ny definition av grannskap och registerdata studerade denna studie olikheten i barninkomst (d v s inkomsten i den familj barnet bor). Artikeln visade att boendesegregationen, mätt utifrån grannskapens medelinkomster, hade ökat under mätperioden. Vi driver nu analysen vidare genom att använda samma grannskapsbegrepp och data, men fokus läggs på fattigdom bland barn. Vi har tagit fram barnfattigdomstal för mer än 500 grannskap åren 1990, 1996 och 2002 och beskriver hur barnfattigdom varierar med grannskapets etniska sammansättning. Vi undersöker även på grannskapsnivå sambandet mellan föräldrarnas bakgrundsvariabler och barnfattigdomstal.

Resten av denna artikel är disponerad på följande sätt. Centrala begrepp i denna forskning är "grannskap" och "barnfattigdom". Dessa diskuteras i avsnitten 2 och 3. Avsnitt 4 rapporterar om barnfattigdomstal för grannskap åren 1990, 1996 och 2002. Sambandet mellan fattigdom och grannskapets etniska sammansättning undersöks i avsnitt 5. I avsnitt 6 analyserar vi förhållanden som leder till att vissa grannskap har låga barnfattigdomstal, andra höga. Artikeln avrundas med några kommentarer.

Begreppet grannskap och studieområde

I denna studie använder vi den grannskapsindelning som introducerades i Social Rapport 2006, se Biterman och Franzen (2006). Ett sådant grannskap är ett område mindre än en kommun, men större än ett kvarter. Eftersom grannskapet kan antas representera en naturlig social arena för sina invånare är det ett förstäeligt områdesval. Dessutom, vår uppdelning av grannskap påverkas inte av administrativa förändringar, vilket innebär att gränser inte har förändrats under studieperioden.

Ett grannskap definieras enligt den använda indelningen som ett bebyggelseområde vilket:

- Bestäms av "naturliga gränser" (större gator, eller motorvägar, grönområden och liknande).
- Motsvarar en stadsdel eller ett boendeympå.
- Har tillräckligt många invånare för att utgöra ett naturligt underlag för viss offentlig och privat service (oftast, men inte alltid, mellan 4 000 och 10 000 invånare).
- Invånarna kan betrakta som "identifikationsområde".

Utifrån dessa kriterier har en grannskapsindelning skapats för de tre storstadsregionerna, se Tabell 1. Av Sveriges ca 9 miljoner invånare bor ca 3,3 miljoner eller 37 procent av befolkningen i de tre storstadsområdena. Stockholms storstadsregion omfattar 24 kommuner vars namn listas i Tabell 1. Åtta kommuner bildar Göteborgs storstadsregion. Som är

Tabell 1 Definition av de tre storstadsregionerna, antal grannskap, befolkningsstorlek och andel utrikes födda

Region	Stockholm	Göteborg	Malmö
Kommuner	Stockholm, Solna, Sundbyberg, Danderyd, Ekerö, Järfälla, Lidingö, Sigtuna, Sollentuna, Täby, Upplands-Bro, Upplands Väsby, Vallentuna, Österåker, Botkyrka, Haninge, Huddinge, Nacka, Salem, Turesö, Värmdö, Norrtälje, Nynäshamn and Södertälje	Göteborg, Kungälv, Ale, Lerum, Partille, Härryda, Mölndal and Kungsbacka	Malmö, Burlöv, Kävlinge, Lomma, Lund, Staffanstorps, Svedala, Vellinge and Trelleborg.
Antal grannskap	337	205	154
Urbana grannskap med befolkning om minst 500 personer	271	138	92
Total befolkning år 2002	1 083 600	769 900	528 300
Utrikes född befolkning år 2002 -antal - som procent av regionens befolkning	324 400 18	116 400 15	90 700 17

vanligt i denna typ av studier betraktar vi Malmö och de åtta kommuner som omgärdar staden som en region. Efter att ha exkluderat några grannskap med för få barn samt några med litet urbant inslag har vi totalt 574 grannskap som utgör underlag för analysen.

Tabell 1 visar att den utrikesfödda befolkningen varierar från 15 procent i Stor-Göteborg till 18 procent i Stor-Stockholm. Den utrikesfödda befolkningens ursprung skiljer sig åt mellan storstäderna. Finland som 2002 var det land som flest invandrare kom ifrån i Stor-Stockholm, intar plats två bland ursprungsländer för invandrare i Stor-Göteborg, men har en avsevärt lägre position i Stor-Malmö. Polen var det näst största ursprungslandet för invandrare i Stor-Malmö, men kommer avsevärt lägre ner i rangordning i de två andra regionerna. Om f.d. Jugoslavien och de länder som tidigare ingick i landet betraktas som en enhet, var enheten det största avsändarlandet för invandrare till Stor-Göteborg och Stor-Malmö. Alla tre regionerna har många invandrare med ursprung i Irak, Iran och Turkiet.

Diskriminering och social exkludering kan vara ett betydande socialt problem för en del, men inte för alla utrikesfödda personer. I avsnitt 5 diskuterar vi argument för att i analysen skilja mellan vad vi benämner "synliga minoriteter" och andra minoriteter.

Begreppet barnfattigdom

Ett barn definieras som en person vilken inte fyllt 18 år och vi mäter dennes ekonomiska situation utifrån föräldrarnas

disponibla inkomst. En viktig komponent av hushållets disponibla inkomst är arbetsinkomster. Till detta kan komma kapitalinkomster i form av bankräntor, utdelningar och även realisationsvinster från försäljning av värdepapper och fastigheter. Disponibel inkomst inkluderar även offentliga transfereringar såsom pension, sjukersättning, barnbidrag, arbetslöshetsstöd och socialbidrag/ekonomiskt bistånd. Efter att ha adderat de olika inkomstkomponenterna, och ha dragit från den betalda inkomstskatten får vi fram hushållets disponibla inkomster som mäts under ett kalenderår.

För att kunna göra meningsfulla jämförelser mellan hushåll som består av olika antal personer har vi dividerat varje hushålls disponibla inkomst med en konsumtionsenhetsskala vilken används av Statistiska Centralbyrån.¹⁾ Slutligen ges i analysen varje individ i hushållet denna inkomst. Personer som har en inkomst vilken understiger 60 procent av medianinkomsten för hela befolkningen (beräknad för alla individer i Sverige; barn såväl som vuxna) klassificeras som fattig. Barnfattigdomstal i ett grannskap avser andelen barn (d v s personer under 18 år) som bedöms som fattiga i förhållande till det totala antalet barn i samma grannskap. I några av våra analyser har vi även undersökt andelen barn som faller under ett fattigdomsstreck som satts till 40 procent av medianinkomsten. Sådana barn kan sägas leva i djup fattigdom.

Den definition av fattigdom som vi använder här tillämpas ofta. Den är allmänt använd när fattigdom kartläggs i den Europeiska Unionens medlemsstater. Exempel på detta är när Eurostat publicerar statistiska uppgifter om fattigdom

¹⁾ Enligt skalan åsätts ett hushåll bestående av en enda vuxen person värdet 1.16 och 1.92 om det finns två vuxna. Därtill adderas vikterna 0.56, 0.66 och 0.76 för varje barn som har åldern 0 – 3 år, 4 – 10 år och 11 – 17 år.

i medlemsländerna. För en diskussion om detta se även Atkinson m fl, 2002. Det är ett relativt mått på fattigdom som förändras över tiden i takt med att medelinkomsterna förändras. Observera att det fattigdomsstrecket som vi använder definieras utifrån medianen för alla invånare (oberoende av ålder) i hela Sverige (inte enbart de tre storstadsområdenas befolkning).

Den information som vi använder för att mäta disponibel inkomst och därmed barnfattigdom kommer från Statistiska Centralbyrån vilken i sin tur sammanställt uppgifter från deklARATIONER och register över utbetalda offentliga transfereeringar. Våra data innehåller alla barn i de tre storstadsregionerna. Det är inte ett stickprov vilket är en eftersträvalsverd egenskap.²⁾

Analysen avser vart och ett av åren 1990, 1996 och 2002, vilket gör det möjligt att undersöka förändringar över tid. Som är välkänt drabbades Sverige av en djup ekonomisk nedgång mellan våra två första undersökningsår. Arbetslösheten ökade, arbetskraftsdeltagandet sjönk medan medianinkom-

sten förändrades relativt lite. I motsats till detta återhämtade sig ekonomin snabbt och medianinkomsten ökade förhållandevis kraftigt mellan det andra paret av år. Av detta följer att ett fattigdomsstreck för år 2002 vilket definieras som 60 procent av den samtida medianen kommer att representera en högre köpkraft än fattigdomsstrecken för de tidigare åren och det blir därmed lättare att klassificeras som fattig. För att undersöka betydelsen av "den höjda ribban" kommer vi därför även att uppdatera 1990 års fattigdomsstreck med konsument pris index (KPI), och då arbeta med ett fattigdomsstreck som representerar en konstant köpkraft.

Beskrivning av barnfattigdom på grannskapsnivå

I detta avsnitt beskriver vi barnfattigdomen på grannskapsnivå för Sveriges tre storstadsområden. Det finns tidigare studier av barnfattigdom på nationell nivå, och på kommunnivå, men detta är den första studien som utgår från grannskapsnivå såsom den definierats här.³⁾ En första bild fås i

²⁾ Som utförligare diskuteras i Gustafsson och Österberg (2010) kan det finnas mätproblem vilka kan påverka resultaten.

³⁾ För kartläggning av barnfattigdom i hela Sverige se Socialdepartementet (2004). För skattningar av barnfattigdom på kommunnivå som utgår från en något annorlunda definition av fattigdom se Rädda Barnen (2008).

Familjebehandling och sega enbuskar.

På Arabo arbetar vi med människor som vill växa. Växa inför sig själva men framför allt inför sina barn. Det handlar om hårt och envist arbete. Men också om små vardagliga glädjestunder på vägen mot ett nytt positivt sätt att hantera tillvaron.

Vi utgår från att alla har förmågan att förändra sina liv. I varje människa bor en seg enbuske.

Vill du veta mer om Arabo, besök då vår webbplats eller slå oss en signal. Pär Gunnar Jäghagen 0705-957 622 eller Caroline Tennivaara 0708-199 625

Arabo Familjebehandling

Plogvägen 103

352 53 Växjö

Telefon 0470-808 40

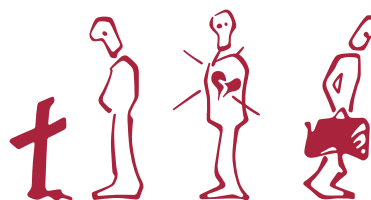
Telefax 0470-831 24

E-post: info@arabo.se

Hemsida: www.arabo.se

Vill du hjälpa människor i sorg?

**Dödsfall? Skilsmässor? Separationer?
...eller andra förluster?**

CERTIFIERINGSKURS FÖR SORGBEARBETNING

Kursen är utformad för att ge dig de verktyg du behöver för att möta och hjälpa människor i sorg.

Stockholm: 17-21 okt alt. 14-18 nov

Malmö: 24-28 okt

Göteborg: 21-25 nov

08-33 50 40

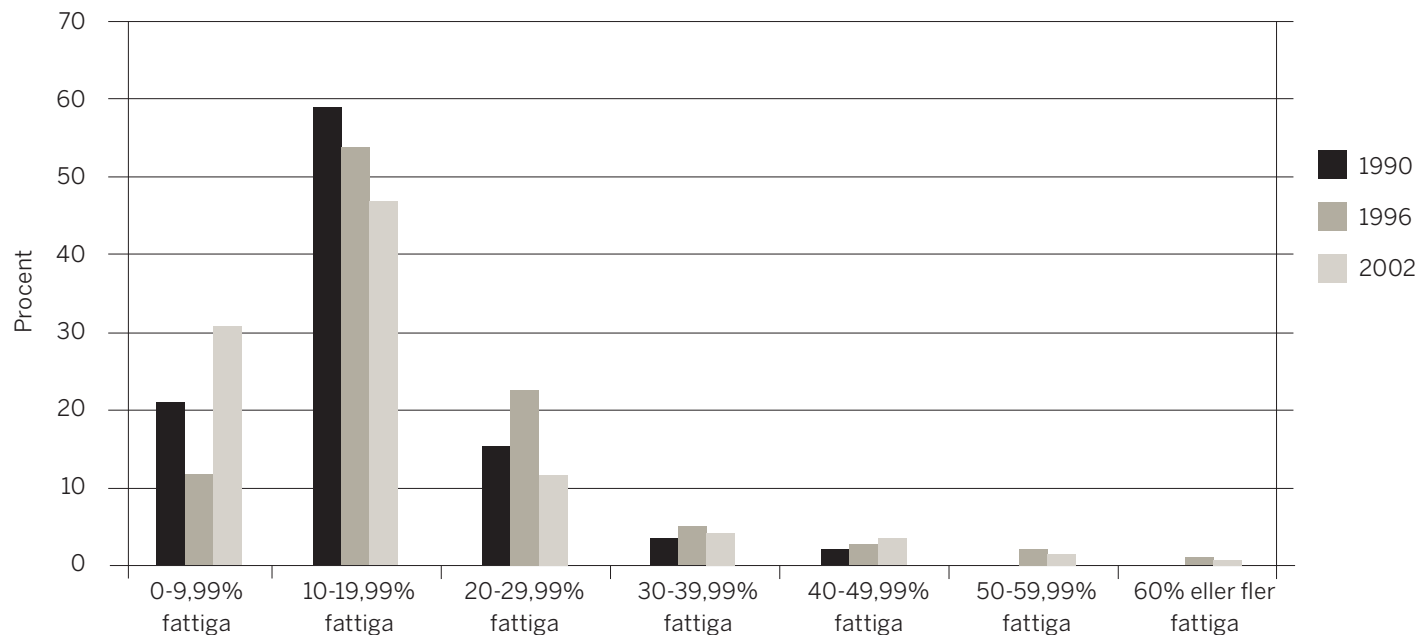
info@sorg.se

www.sorg.se

SVENSKA INSTITUTET FÖR
Sorgbearbetning

Figur 1 Grannskap fördelade efter barnfattigdomstal åren 1990 och 2002 (n=574)

FREDRIKSDAL
Höglandets Utredningshem AB

Fredriksdal är ett kvalificerat utredningshem med tillstånd att ta emot 24 personer för boende och öppenvård. Vår målgrupp är familjer med barn i åldern 0-13 år, blivande föräldrar utan barn samt familjer i öppenvård som socialtjänsten bedömer är i behov av utredning och behandling.

Målgruppen utgörs av familjer med sociala problem samt barn och vuxna med psykologisk och psykiatrisk, inklusive neuropsykiatrisk problematik.

Vårt kännetecken är en hög kompetensnivå med ett utredningsteam som samarbetat under många år med utredningsarbete. Vi har socionomer, pedagoger, förskollärare, sjuksköterska, vuxenpsykiater, vuxenpsykolog och barnpsykolog i teamet samt barnpsykiater och barnläkare knutna till verksamheten.

Kontakta oss för mer information
tel. 0380 - 261 10
www.utredningshem.se

www.brizad.se
BRI7AD
BEHANDLINGS KONSULT AB

Kraftigt förstärkt familjehemsvård

- Konsultstöd med 24-timmars jour
- Egen psykiatriker
- Tillgång till psykolog, terapeut
- En familjehemsförälder hemma på heltid
- Undviker dubbelplaceringar
- Akutplaceringar
- Utredningar

Vi finns etablerade i stora delar av Sverige!

Kontakta oss så berättar vi mer!
Kontoret, 0650-59 53 22 (08.00-17.00)

Christina Kråke
070-837 19 01
christina.krake@brizad.se

Lena Maria Grandin
070-837 21 78
lenamaria.grandin@brizad.se

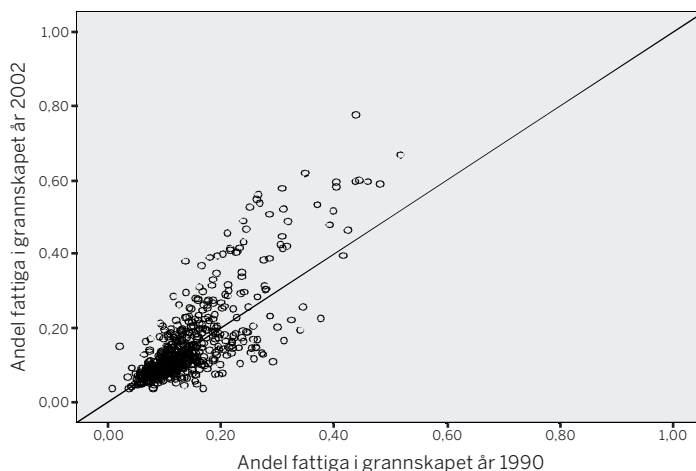
Brizad Behandlingskonsult, Box 1087, 824 12 Hudiksvall

Figur 1 vilken visar fördelningen av grannskap efter barnfattigdomstal åren 1990, 1996 och 2002. Flertalet grannskap har barnfattigdomstal lägre än 20 procent, men det finns även ett litet antal med mycket högre andelar fattiga. Antalet grannskap med höga barnfattigdomstal är fler vid periodens slut än vid dess början. Barnfattigdomen tenderar till att bli allt mer rumsligt koncentrerad under vår studieperiod. För att ta ett exempel: Våra data visar att år 1990 bodde hälften av alla fattiga barn i de 20 procent av grannskapen som hade de högsta barnfattigdomstalen. Medan år 2002 räckte det med att gå till de 15 procent av grannskapen för att hitta hälften av de fattiga barnen.

För att kunna jämföra grannskap utifrån graden av barnfattigdom kan det vara lämpligt att klassificera grannskap i ett litet antal kategorier utifrån deras barnfattigdomstal. Hur många kategorier som skall väljas, och var gränserna skall sättas är godtyckligt. Vi följer här vad som har kommit att utvecklas inom flera studier av fattigdom på grannskapsnivå i USA (se t ex Jargowsky, 1996) genom att definiera grannskap med barnfattigdomstal om 40 procent och högre som "fattiga grannskap".⁴⁾ I våra data fanns år 1990 12 grannskap som enligt denna definition kan benämnas "fattigt grannskap". Antalet hade år 2002 ökat till 39, en ökning med 325 procent! Data visar att medan det fanns bara ett grannskap med ett barnfattigdomstal över 50 procent år 1990, var motsvarande hela 19 stycken år 2002. Definierar vi grannskap med ett barnfattigdomstal som är högre än 20 procent, men lägre än 40 procent som "nästa fattiga" finner vi 109 stycken sådana grannskap år 1990, 164 år 1996 och 91 år 2002.

Våra resultat anger en anmärkningsvärt snabb tillväxt av antalet fattiga grannskap, och att barnfattigdomen blivit rumsligt mer koncentrerad. Detta hindrar inte att flertalet

Figur 2 Barnfattigdomstal för grannskap år 1990 och 2002

fattiga barn i de tre storstadsområdena bor utanför de fattiga områdena. Tabell 2 visar att bland de 120 000 barn vilka räknades som fattiga år 2002, bodde en minoritet, färre än var tredje (37 000) i ett fattigt grannskap (d v s ett grannskap med ett fattigdomstal uppgående till åtminstone 40 procent).

När vi jämför barnfattigdomstal för enskilda grannskap olika år finner vi avsevärda förändringar. Detta blir tydligt

⁴⁾ Lägg dock märke till att vår definition av fattigdom på hushållsnivå inte är jämförbar med den definition som tillämpas i fattigdom i USA. Det officiella fattigdomsstrecket för USA är, om denna relateras till medianinkomsten, ganska nära 40 procent, inte 60 procent som i det här utnyttjande fattigdomsstrecket för Sverige.

Tabell 2 Antal barn som är fattiga, och alla barn 1990 och 2002 indelat efter om grannskapen har liten barnfattigdom, är nästan fattiga respektive fattiga.

	Icke fattiga grannskap 0-19,9% fattiga i grannskapet	Nästan fattiga grannskap 20-39,9% fattiga i grannskapet	Fattiga grannskap > 40% fattiga i grannskapet	Totalt
1990				
Antal fattiga barn	54 669	26 487	9 169	90 325
Antal barn	460 867	101 887	20 265	583 019
1996				
Antal fattiga barn	54 457	43 158	32 411	130 026
Antal barn	422 120	161 568	57 847	583 688
2002				
Antal fattiga barn	55 757	27 729	37 383	120 869
Antal barn	499 791	104 979	68 830	673 600

Not: Ett barn definieras som fattigt då den disponibla inkomsten i dess hushåll är mindre än 60 procent av medianen för disponibel inkomst observerad samma år för hela Sveriges befolkning.

i Figur 2 där varje punkt är ett grannskap. Punktens position bestäms av dess barnfattigdomstal åren 1990 respektive år 2002. Bland grannskap som år 1990 klassificerades som nästa fattiga har relativt många blivit fattiga 2002, andra har upplevt avsevärda minskningar i barnfattigdomstal, medan för en tredje kategori är förändringarna över tiden små. Ett barnfattigdomstal uppmätt år 1990 förutsäger hyfsat bra, men långtifrån perfekt, barnfattigdomstal för år 2002. Figuren visar även att bland grannskap som initialt var fattiga var det ovanligt med en minskning av barnfattigdomstalet. Detta visas genom att ett fåtal grannskap ligger under 45 graders linjen. Ett långt större antal grannskap har istället ökat sin andel fattiga barn.

Etnicitet och barnfattigdom

Vi har alltså visat att barnfattigdomen i storstäderna blivit mer rumsligt koncentrerad. Hur relaterar detta till invandrarskap och etnicitet? Invandringen till Sverige av personer som inte är medborgare i EU eller Norge är reglerad. Detta hindrar inte att många personer födda utanför dessa länder anlänt till Sverige som politiska flyktingar eller beviljats up-

pehållstillstånd av humanitära- eller familjeskäl. Många utomeuropeiska invandrare skiljer sig med avseende på språk, namn och hudfärg från majoritetsbefolkningen. Många upplever även stora svårigheter att finna ett betalt heltidsarbete. Låg eller ingen arbetsmarknadsanknytning leder till att ett avsevärt antal invandrare inte heller är berättigade till t ex arbetslöshetsersättning och sjukersättning. Av dessa skäl är inkomstsituationen för många invandrare från icke rika länder sämre än för majoritetsbefolkningen. I kontrast till detta har många invandrare från rika länder, personer som inte på samma sätt är urskiljbara från majoritetsbefolkningen genom utseende eller namn, betydligt mindre problem med att försörja sig.

En oproportionerligt hög andel av invandrare till Sverige bor i de tre storstadsområdena. För att studera sambandet mellan etnicitet och barnfattigdom på grannskapsnivå har vi använt en av flera tänkbara klassificeringar av grannskapen. Vi har följt den indelning som introducerades i Social Rapport 2006 och tillämpat ett kriterium som utgår från kvoten mellan andelen utrikes födda (av alla åldrar) vilka kan betraktas som synliga minoriteter och andelen personer födda

Baggium Vård & Behandling - En hel vårdkedja

Vår styrka på Baggium Vård & Behandling är vår mångkulturella kompetens och att vi har en hel vårdkedja där vi kan möta den ungas behov för en individuell lösning. Vi erbjuder konsulentstödda familjehem och små hemlika HVB-enheter i både lantlig- och stadsmiljö, med möjlighet till utslussning till eget boende. I 19 år har vi arbetat med att skapa goda behandlingsalternativ i Västra och Södra Sverige. Vi erbjuder centrala resurser med bl.a. legitimerade psykologer och en integrerad skolverksamhet. Vår behandlingspersonal är utbildad i BBIC, ART, MI och LF. Vi har ramavtal med 70 svenska kommuner.

Våra tjänster:

- HVB-hem
- Familjehem
- Öppenvård
- Eftervård
- Resursskolor
- Psykologenheter

Målgrupper:

- Invandraringdomar i riskzonen
- Ensamkommande flyktingbarn & ungdomar 12-20 år.
- Vård & Behandling av flickor och pojkar 12-22 år.
- Placeringar enligt SoL och LVU.

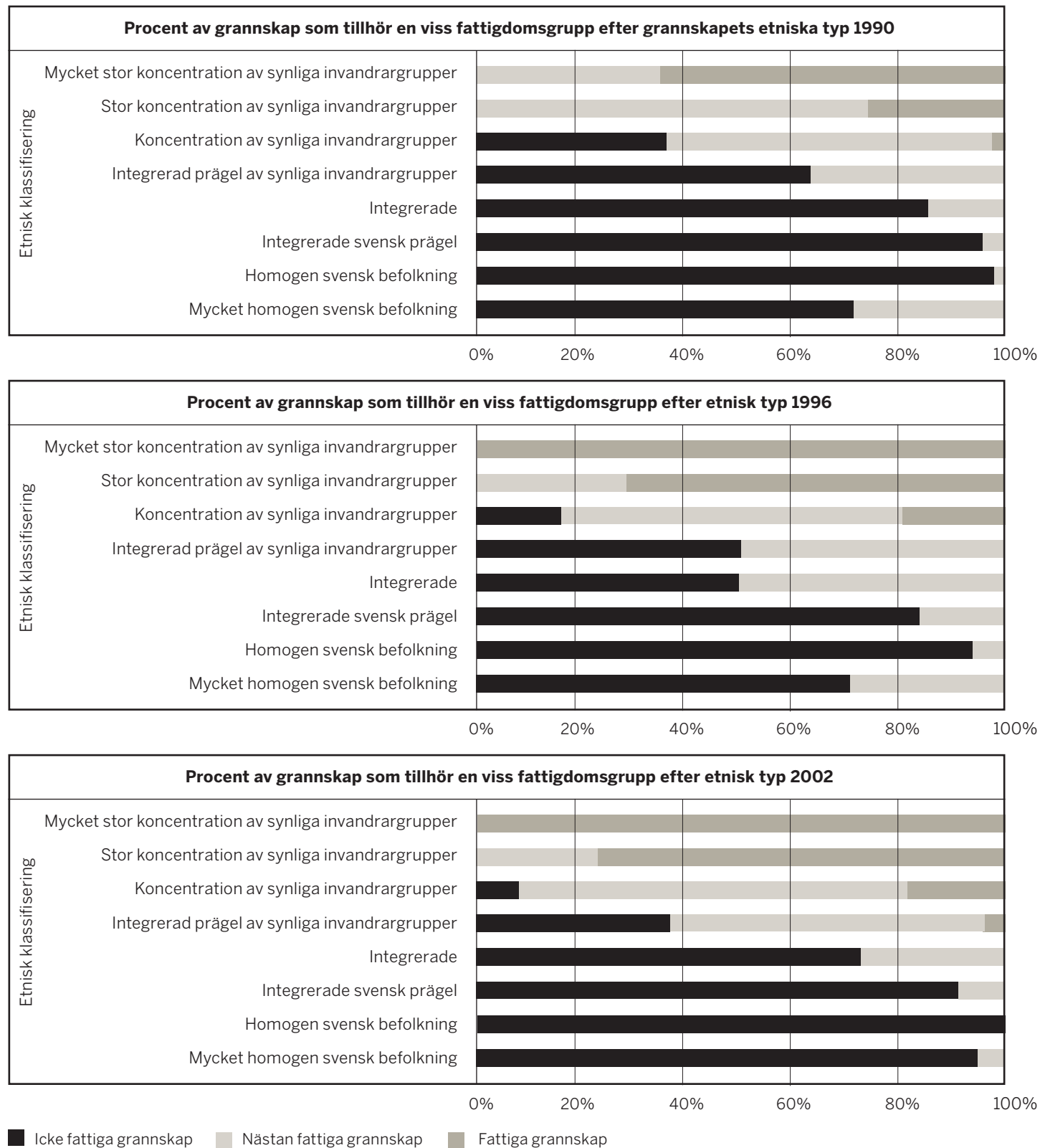
BAGGIUM VÅRD & BEHANDLING AB

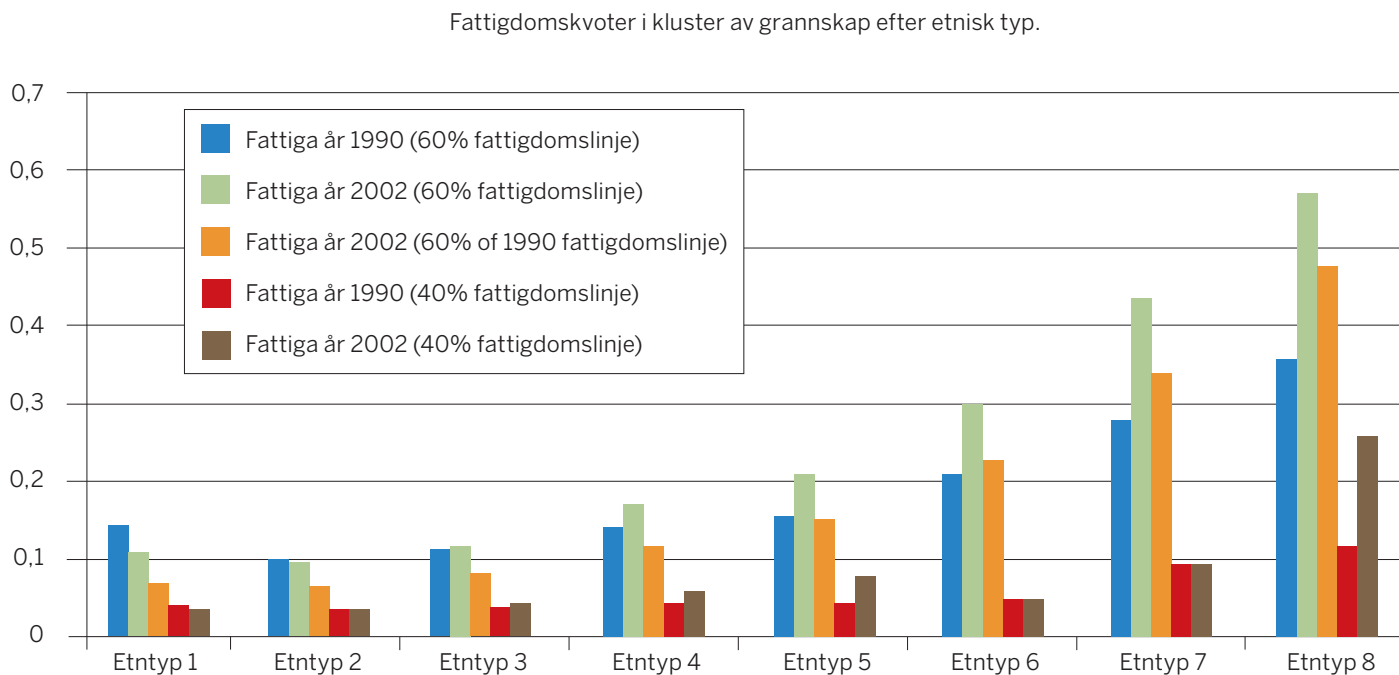
För mer information om våra enheter och tjänster besök:
www.baggiumvob.se

www.baggiumvob.se

Figur 3 Grannskap klassificerade efter etnisk typ och barnfattigdomens omfattning 1990, 1996 och 2002.

Figur 4 Fattigdomstal i grannskap av olika etnisk typ åren 1990 och 2002

i Sverige (av alla åldrar).⁵⁾ Den innebär att vi använder åtta klasser av etnisk typ för att klassificera grannskap.

Vi korsar dessa kluster av grannskap med klassifikationen av grannskap som "fattiga", "nästa fattiga" och "icke fattiga", och visar resultaten för varje år i Figur 3. Ett slående tydligt mönster kan observeras. Grannskap med övervägande majoritetsbefolkning har låga barnfattigdomstal, grannskap med hög andel synliga minoriteter klassificeras utan undantag som nästan fattiga eller fattiga grannskap. I kategorin av grannskap med den högsta andelen synliga minoriteter klassificeras alla grannskap som fattiga såväl år 1996 som år 2002. Det har skett en allt större etnifiering av fattigdomen, d v s att bo i ett fattigt område har kommit att bli allt mer synonymt med att bo i ett område med hög koncentration av synliga minoriteter.

Hittills har vi arbetat med ett fattigdomsstreck som förändras i takt med hur medianinkomsten för alla personer i Sverige har utvecklats. Medianinkomsten för år 2002 är avsevärt högre än den som observerades för år 1990 (mätt i fasta priser), Fattigdomsstreckets köpkraft har alltså ökat. Kommer samma bild av barnfattigdomens utveckling på grannskapsnivå att visas om vi behåller fattigdomsstreckets köpkraft från

basåret? Kan de ökade fattigdomstalen förklaras av den generella ekonomiska uppgången under studieperiodens senare år och att det därmed är "lättare" att definieras som fattig? Svaret på dessa frågor finns i Figur 4 som visar fattigdomskvoter beräknade under olika antaganden. Den visar klasser av grannskap med olika etnisk sammansättning åren 1990 och 2002. Här kan vi åter se att de lägsta fattigdomskvoterna finns i grannskap med den högsta koncentrationen av majoritetsbefolkning, och att i sådana grannskap har fattigdomen faktiskt minskat över tiden. När vi betraktar grannskap med den högsta andelen synliga minoriteter finner vi högre andelar fattiga under såväl det samtida fattigdomsstrecket, som under den köpkraft som representeras av 1990 års fattigdomsstreck. Slutsatsen att barnfattigdomen har ökat i grannskap med störst andel synliga minoriteter gäller även om analysen utgår från ett fattigdomsstreck som representerar en konstant köpkraft.

Figur 4 visar även andelen barn som faller under ett fattigdomsstreck som satts till 40 procent av medianen år 1990 respektive år 2002, dvs. de i djup fattigdom. Vi ser att ett av tio barn i grannskap med högst andel synliga minoriteter var i djup fattigdom år 1990, och att proportionen hade ökat till

5) För var och en av de tre storstadsregionerna har andelen synliga minoriteter beräknats och satts till lika med 1.0, och för varje grannskap har motsvarande kvot beräknats., se Biterman och Franzén (2006) för den exakta definitionen. Enligt denna definition påverkar antalet icke synliga minoriteter i ett grannskap inte dess etniska klassificering. Det finns tre klasser grannskap med olika grad av infödda i befolkningen, (där standardiserad andelen synliga minoriteter är mindre än 0.25, 0.25 – 0.49, 0.50 – 0.79), två kategorier med integrerade grannskap (värden 0.80 – 1.24, 1.25 – 1.99) och tre kategorier med en koncentration av synliga utrikes födda (2.0 – 3.49, 4.00 – 9.99, 10 och högre).

fler än två av tio år 2002. Den djupa fattigdomen har alltså ökat i grannskap med hög koncentration av synliga minoriteter.

Tolkning

Vi har alltså redovisat ett starkt samband på grannskapsnivå mellan etnicitet och barnfattigdom. Hur skall detta förstås? Föräldrar som bor i grannskap med många synliga minoriteter skiljer sig i flera avseenden från föräldrar som bor i grannskap vilka antalsmässigt domineras av majoritetsbefolkningen. En större andel har kort utbildning, och färre har en stark arbetsmarknadsanknytning. I vilken utsträckning ligger dessa faktorer bakom de höga barnfattigdomstalen i grannskap med hög andel synliga minoriteter?

I syfte att besvara denna fråga har vi skattat regressionsmodeller för vart och ett av de tre undersökningsåren för att försöka förklara variationen i grannskapens barnfattigdomstal. Varje observation är ett grannskap, och den beroende variabeln är grannskapets barnfattigdomstal. Vi har definierat 15 förklarande variabler. Av störst intresse är de fem koefficien-

ter som anger föräldrarnas utbildning, de tre som anger föräldrarnas arbetsmarknadsanknytning samt de två som anger grannskapets etniska sammansättning. Därtill inkluderar modellen en kontrollvariabel som mäter moderns ålder när barnet föddes, en som anger barnets ålder, två som anger i vilket storstadsområde grannskapet är beläget samt även en variabel som anger andelen ensamföräldrar i grannskapet.⁶⁾

Resultaten visar, som förväntat, mycket starka samband mellan föräldrarnas arbetsmarknadsanknytning och barnfattigdomstalen. Ju större andel föräldrar som har en stark arbetsmarknadsanknytning, desto lägre barnfattigdomstal i grannskapet. Vi finner även mycket tydliga samband mellan föräldrarnas utbildningsnivå och barnfattigdomstalen. En hög andel föräldrar med låg utbildning leder till höga barnfattigdomstal. Visserligen finner vi ett statistiskt signifikant positivt samband mellan andelen barn födda i icke rika länder och barnfattigdomstal, men sambandet är inte särskilt starkt. I någon mening verkar föräldrarnas ursprung vara av underordnad betydelse, medan deras utbildningsnivå och arbetsmarknadsanknytning har större betydelse.

6) Specifikationen och skattningarna dokumenteras i Gustafsson och Österberg (2010).

Utredning – Behandling – Akut

Nanolfsvillan är beläget centralt i Finspång och har plats för 7 familjer som bor i egna lägenheter. Vi arbetar såväl med traditionella behandlingsplaceringar som med kortare, flexibla placeringar.

Nanolfsvillans grundläggande mål är att:

- Fullfölja de uppdrag vi åtar oss
- Barnens behov blir tillgodosedda
- Föräldrarna mobiliserar sina resurser

I Skandinavisk sjukvårdsinformation Kvalitetsindex fick Nanolfsvillan 8,7 av 10 möjliga poäng i den senaste mätningen.

Nanolfsvillan grundades 1986 och vi har idag ramavtal med 126 kommuner.

www.nanolfsvillan.se • tel. 0122-159 89

När hemma inte räcker till

finns vi för heltidsboende eller som avlastning

Till oss kommer både yngre och äldre människor med psykiska funktionshinder eller demens. Vårt omvårdnadsboende sätter gästernas behov i fokus och syftar till att skapa en positiv miljö med känsla för det unika hos varje människa.

Vill du veta mer om oss?
Ring eller besök vår hemsida.

Omvårdnad i Skönvik, Damastvägen 5,
Box 77, 776 22 Hedemora Tfn 0225-59 59 70
E-post info@oisab.se www.oisab.se

OMVÅRDNAD
I SKÖNVIK AB

Tabell 3 Deskriptiv statistik över de 15 fattigaste grannskapen och de 15 grannskap som befann sig i mitten av fattigdomsfördelningen 2002.

	Fattig 2002	Fattiga 1990	Båda föräld- rarna grund- skole- utbild- ade eller mindre 1990	Båda föräld- rarna grund- skole- utbild- ade eller mindre 2002	Båda föräld- rarna lång efter- gymn- asial utbild- ning 1990	Båda föräld- rarna lång efter- gymn- asial utbild- ning 2002	Barn med bak- grund i icke rika länder 1990	Barn med bak- grund i icke rika länder 2002	Minst en för- älder i kärn- arbets- kraften 1990	Minst en för- älder i kärn- arbets- kraften 2002	Medel- dispo- nibel inkomst 100- tals SEK fasta priser 1990	Medel- dispo- nibel inkomst 100- tals SEK fasta priser 2002
Fattigaste grannskapen												
Södra Rosengård (M)	78	44	37	17	0	2	61	93	47	19	777	604
Fittja (S)	67	52	38	24	1	2	67	86	61	50	695	687
N Biskopsgården	62	35	42	17	0	2	48	81	61	34	826	739
Holma (M)	60	45	37	12	1	2	45	77	45	31	733	751
Hjällbo (G)	60	44	34	18	1	1	58	93	53	29	793	738
Hovsjö (S)	60	46	40	21	0	3	55	73	64	52	754	770
Norra Tensta (S)	59	40	37	17	1	3	62	86	60	47	800	762
Ronna (S)	59	48	35	23	3	3	49	66	62	52	774	778
Södra Rinkeby (S)	58	40	40	18	1	2	58	83	58	42	801	755
Ö Bergsjön (G)	58	31	26	15	2	3	29	76	64	35	883	781
Sofielund (M)	56	27	19	14	3	1	26	65	62	26	974	805
Hammarkullen (G)	55	26	21	14	3	3	32	79	73	37	874	799
Gårdstensberget (G)	54	27	29	15	2	2	32	78	67	40	897	790
Norra Rinkeby (S)	53	37	33	16	2	2	56	76	62	48	826	797
Norra Rosengård (M)	53	25	25	11	1	3	36	74	74	46	871	778
Medelfattiga grannskap												
Kungsäng-Tibble (S)	12	13	7	3	8	7	7	13	89	92	1018	1316
Björketorp (G)	12	17	12	2	4	7	1	0	85	91	920	1146
Haga (G)	12	13	4	1	20	21	5	4	80	81	1101	1368
Liljeholmen (S)	12	15	10	4	6	13	10	19	78	83	1136	1395
Bratthammar (G)	12	10	2	4	16	24	2	9	95	89	1027	1288
Östra Torn (M)	12	14	2	1	35	40	5	10	88	89	1022	1304
Östermalm (S)	12	15	2	1	23	28	2	2	84	85	1291	1908
Lund Centrum (M)	12	14	1	0	37	45	3	4	81	86	1091	1468
Ro Näsby (S)	12	14	9	2	11	13	11	11	88	90	1128	1481
Björboholm (G)	12	14	9	9	9	10	0	0	87	91	907	1256
Gunnilse (G)	12	9	10	2	2	5	1	4	88	91	915	1108
Kannebäck (G)	12	12	12	6	3	6	9	16	86	85	1016	1217
Hornstull (S)	12	14	6	2	13	17	3	5	80	85	1136	1505
Sofiaomr (S)	12	11	5	1	15	17	2	3	86	85	1108	1509
C Gråbo (G)	12	11	13	4	3	3	2	7	92	86	961	1247

Not: Om inget annat anges är sorten procent. (S) anger Stockholmsregionen, (G) Göteborgsregionen och (M) Malmöregionen.

De skattade modellerna kan tillsammans med variabelvärdena även ge en bild av vad som ligger bakom att barnfattigdomstalen ökat i de områden som antalsmässigt domineras av synliga minoriteter. Det är en annan fråga än vad som

förklarar skillnader vid en given tidpunkt. Data visar att föräldrarnas utbildningsnivå kan avskrivas som förklaringsfaktor eftersom utbildningsnivån har ökat, inte minskat. När vi granskar skattningarna finner vi att en mycket väsentlig för-

klaring till de ökade barnfattigdomstalen i grannskap med stor andel synliga minoriteter är att föräldrarnas arbetsmarknadsanknytning var avgjort sämre år 2002 än år 1990. Detta kan ses i Tabell 3 där vi har tagit fram deskriptiv statistik över de 15 fattigaste grannskapen år 2002. För jämförelse redovisar vi även uppgifter för 15 grannskap med barnfattigdomstal nära medelvärdet år 2002.

Extremen utgörs av Södra Rosengård i Malmöregionen med ett barnfattigdomstal om hela 78 procent år 2002 (en ökning från 44 procent år 1990), följt av Fittja i Stockholmsregionen (67 procent år 2002 en ökning från 52 procent år 1990) och Norra Biskopsgården i Göteborgsregionen (62 procent år 2002 mot 35 procent 1990). I tabell 2 kan även den försämrade arbetsmarknadsförankringen ses. År 1990 hade 47 procent av hushållen i Södra Rosengård minst en förälder i kärnarbetskraften, denna siffra hade år 2002 sjunkit till bara 19 procent. I de medelfattiga grannskapen har föräldrarnas arbetsmarknadsanknytning istället ökat något. Betrakta t ex Kungsäng-Tibble där 92 procent av barnhushållen hade minst en förälder i kärnarbetskraften år 2002 (mot 89 procent år 1990).

Medan föräldrarnas arbetsmarknadsanknytning har

minskat i de fattiga grannskapen har deras utbildningsnivå ökat. Vi ser t.ex. att år 1990 hade 37 procent av barnen i Södra Rosengård föräldrar med högst grundskoleutbildning. År 2002 hade denna andel sjunkit till 17 procent. Däremot har andelen med bakgrund i icke rika länder ökat från 61 procent 1990 till hela 93 procent 2002 i Södra Rosengård. I Kungsäng-Tibble däremot var motsvarande andel år 2002 inte högre än 13 procent. Även om Södra Rosengård utgör en extrem är mönstret återkommande i övriga fattiga grannskap; sjunkande andelar föräldrar med god arbetsmarknadsförankring, ökande andelar synliga minoriteter och höjda barnfattigdomstal.

Slutord

I denna artikel har vi studerat barnfattigdom på grannskapsnivå i Sveriges tre storstadsområden med hjälp av en rik databas. Vi har fokuserat på barnfattigdom definierad utifrån familjernas disponibla inkomster och har undersökt 574 grannskap åren 1990, 1996 och 2002. Under denna period ökade Sveriges invandrabefolkning, särskilt den del som har rötter i icke rika länder, och boendesegregation blev ett hett ämne i debatt och politik.

Välkommen att besöka oss på Socionomdagarna 11-12 oktober!

Välkommen att lyssna till Malin Plaenge den 12 oktober som på Socionomdagarna föreläser om .. 1

Genusperspektiv i missbrukarvården

Om hur föreställningar om kön påverkar insatser och förhållningssätt inom socialt arbete - ett idag eftersatt område inom bl.a. missbrukarvården jämfört med samhället i övrigt.

Föreläsningen beskriver också resultatet av den senaste forskningscirkeln som bedrivits på Bills Bo och som ger dig verktyg på praktiskt implementering i den dagliga verksamheten.

(Utsatt och maktlös? Föreläsningar om kön i missbrukarvården; Rapport-2010)

2

Bills Bo & Utbildningsgård är en miljöterapeutisk HVB-verksamhet som vänder sig till missbrukande flickor/kvinnor i åldrarna 16-22 år.

I år firar vi 25 årsjubileum och har i vår verksamhet utvecklat ett tydligt genusperspektiv.

3

På Billsbo skapas förutsättningar för unga missbrukande kvinnor att bryta gamla destruktiva livsmönster och utveckla nya livsstrategier

utifrån sina egna behov och förutsättningar. A

Kunskapsutveckling och kvalitetssäkring genom handledning, utbildning och utvärdering utgör viktiga utvecklingsinstrument i organisationen.

5

Bills Bo & Utbildningsgård
tel. 0294 211 74
www.billsbo.se

MAGELUNGEN

Magelungen Evidens söker familjehem i Stockholmsområdet och Uppsala/Gävle trakten

Våra familjehem arbetar efter ett evidensbaserat behandlingsprogram, ingår i team, får handledning varje vecka och har en vuxen hemma mot heltid ersättning!

MTFC (Multidimensional Treatment Foster Care) riktar sig till tonåringar som behöver hjälp att bryta negativa beteendemönster. De får intensiv hjälp under ca ett år och flyttar sedan hem igen. Som MTFC-familj får ni utbildning, mycket stöd och har tillgång till jour för att på bästa sätt positivt stötta er ungdom.

Intresserad? För vidare information vänligen ta kontakt med Lottie Engwall, lottie.engwall@magelungen.com eller tel. 0703-02 23 66.

Besök oss på: www.magelungen.com

Flera nya resultat har redovisats. Vi har funnit att utvecklingen mot större segregering mellan grannskap i storstäderna även visar sig i barnfattigdomstal. Antalet grannskap med barnfattigdomstal lägre än 10 procent liksom sådana med fattigdomstal om minst 40 procent var större år 2002 än år 1990. Men samtidigt som det finns en klar tendens till att barnfattigdomen kommit att bli rumsligt allt mer koncentrerad bodde år 2002 majoriteten av de fattiga barnen utanför de fattiga grannskapen. Storstädernas barnfattigdomsproblem är långtifrån enbart en fråga om de fattiga grannskapen.

Vi har funnit att det finns ett mycket starkt samband mellan etnisk sammansättning och barnfattigdomstal på grannskapsnivå. Ju högre andel synliga minoriteter i grannskapet, desto högre barnfattigdomstal. En stor andel av variationen i grannskapens barnfattigdomstal kan föras tillbaka på föräldrarnas sysselsättning och utbildningsnivå medan invandrarbakgrund har förhållandevis liten självständig effekt. Vad det innebär att växa upp i grannskap där över tre fjärdedelar av barnfamiljerna kan betraktas som fattiga och där endast en minoritet av familjerna har någon kontakt på arbetsmarknaden återstår att undersöka. ■

Litteratur

- Anderson, R. (2006) "Breaking Segregation' – Rhetorical Construction or Effective Policy? The Case of the Metropolitan Development Initiative in Sweden", *Urban Studies*, 43, no 4, 787 – 799.
- Atkinson, A., Cantillon, B., Marlier, E. and Nolan, B. (2002) *Social Indicators. The EU and Social Inclusion*, Oxford: Oxford University Press.
- Bitterman, D. and Franzén, E. (2006) "Boendesegregation" i Socialstyrelsen *Social Rapport 2006*, Stockholm.
- Bitterman, D., Gustafsson, B. and Österberg, T. (2008A) "Economic and Ethnic Polarisation among Children in Sweden's Three Metropolitan Areas", *Schmollers Jahrbuch. Journal of Applied Social Science Studies*, 128, 121 – 152.
- Bitterman, D., Gustafsson, B., Österberg, T. (2008B) "Ung och mer segregerad", *Ekonomisk Debatt*, 36, no 8, 41 – 55.
- Finansdepartementet (1998). *Utveckling och rättvisa – en politik för storstaden på 2000-talet* Prop 1997/98:165

Galloway, T., Gustafsson, B., Pedersen, P och Österberg, T. (2010) "Fattigdom bland invandrarbarn – Den nordiska modellens akilleshäls", *Ekonomisk Debatt*, 38 (6) 57 – 71.

Gustafsson, B., Österberg, T. (2010) "Neighbourhood Child Poverty in Sweden", i Saunders, P. and Sainsbury, R. (Eds) *Social Security, Poverty and Social Exclusion in Rich and Poorer Countries*, International Series on Social Security Volume 16, Antwerp – Oxford – Portland: Intersentia.

Jargowsky, P.A. (1997) *Poverty and Place. Ghettos, Barrios and the American City*, New York: Russell Sage.

Lindquist, M., Sjögren Lindquist, G. (2010) "The Dynamics of Child Poverty in Sweden", *Journal of Population Economics*, under utgivning men redan publicerad i elektronisk form.

OECD (2008) *Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries*, Paris.

Rädda Barnen (2008) *Barnfattigdom i Sverige 2007. Årsrapport*. Stockholm

Socialdepartementet (2004) *Ekonomiskt utsatta barn*, Stockholm Ds 2004:41.

Socialstyrelsen (2010) *Social Rapport 2010*, Stockholm.

Socionomen (2010) *Tema EU:s fattigdomsår: Materiell fattigdom och barnfattigdom. Forskningssupplement, reportage och debatt*, no 4

Författare

Björn Gustafsson
Institutionen för socialt arbete
Göteborgs Universitet
Box 720, 405 30 Göteborg
och
Institute for the Study of Labor (IZA)
Bonn, Tyskland
Bjorn.Gustafsson@socwork.gu.se

Torun Österberg
Institutionen för socialt arbete
Göteborgs Universitet
Box 720, 405 30 Göteborg
Torun.Osterberg@socwork.gu.se

"If you can choose between a non-aversive approach and a method that consists of aversive elements, the choice is quite obvious"
Gary W. Lavigna Ph.D.

VÄL HUDDUNGE VÅRD

En specialiserat HVB-hem inom Scientum

Huddunge är anpassad för unga män mellan 15-25 år med komplexa diagnoser, neuropsykiatriska funktionshinder, OCD, GAD, lindrig/måttlig utvecklingsstörning.

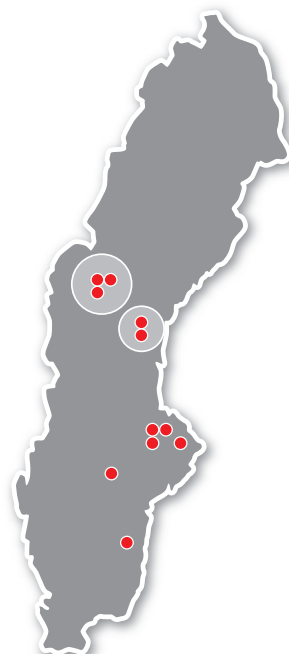
- Hög specialistkompetens
- Hög personaltäthet

Vi jobbar utifrån PBS, Positive Behavior Support. PBS är en icke aversiv KBT-metod som fokuserar på att utveckla:

- Ökad känsla av kompetens och självkänsla
- Ökad känsla av delaktighet
- Ökad känsla av självbestämmande
- Ökad känsla av självständighet
- Ökad känsla av oberoende
- Ökad känsla av högre livskvalitet

Vår personal är utbildad via IABA (Institute for Applied BehaviorAnalysis) USA. Läs mer på www.huddungevard.se

HUDDUNGE VÅRD
Tel. 020-801000, www.huddungevard.se

SCIENTUM
KUNSKAPSFÖRETAGET INOM VÅRD & BEHANDLING
Tel. 0224-963 68, 0224-963 64,
070-59 56 56 2, www.scientum.se

Spiraler, proteaner och experter

- om kvinnliga socionomers horisontella karriärvägar

Hur ser kvinnliga socionomers karriärer på individnivå ut och vilka huvudsakliga motiv finns bakom deras karriärval? Stannar kvinnliga socionomer inom ett område och fördjupar sig eller innebär deras karriärer frekventa arbetsbyten? Vilka typer av karriärmönster kan urskiljas i den kvinnliga socionomkarriären? Detta beskrivs och analyseras i artikeln utifrån teorier om professionskarriär och professionalisering. Studien bygger på en enkät där fem examenskullar kvinnliga socionomer examinerade vid socionomutbildningen i Lund mellan åren 1983 och 2003 fått svara på frågor om vad de arbetat med efter socionomexamen och vad som i huvudsak styrt deras karriärer.

TEXT: KARIN KULLBERG FOTO: ELISABETH EDÉN

Socionomutbildningen beskrivs oftast som en utbildning som leder till många olika karriärmöjligheter, men stämmer detta i praktiken? Kan socionomer verkligen välja bland arbeten inom olika områden och utnyttjar de i så fall detta? I en studie av manliga socionomers karriärer blev svaret ja (Kullberg 2006). Frågan är om detta gäller även för kvinnliga socionomer som utgör den övervägande majoriteten i socionomkåren. I denna artikel kommer kvinnliga socionomkarriärer och motiven bakom dessa att presenteras och analyseras. Att studera karriärer och varför de utformas på ett visst sätt är viktigt eftersom: "Profesjonelles karriereutveckling er avgjørende både for kvaliteten og kvantiteten av de tjenester profesjonene tilbyr" (Abrahamsen 2008, s. 333). Dessutom hävdar Hughes (1984) att karriärstudier är ett sätt att kasta ljus på samhälleliga institutioner vid en viss tidpunkt. Socionomkarriärer kan således visa på förhållanden inom socionomernas arbetsfält idag, vilket är angeläget, eftersom detta är stannat i förändring, exempelvis genom en ökad specialisering inom socialtjänsten (Bergmark & Lundström 2008) och olika försök med att skapa formella karriärvägar (Byberg & Lundquist 2003). Hur dessa och andra förändringar påverkar och påverkas av socionomers karriärmönster är inte klart.

Att det behövs mer kunskap om karriär, speciellt i nyare professioner där möjligheten att bli arbetsledare är liten, hävdar Abrahamsen (2008). Hon efterlyser därför studier främst om det hon benämner horisontella karriärer, det vill säga karriärer där man inte avancerar till arbetsledande funktioner. Några studier av svenska socionomers karriär finns. Larsson & Swärd (1993) har exempelvis granskat den egna generationen socionomer utbildad på 1960-talet. De fann att gruppen hade varit yrket trogen och oftast arbetade inom offentlig sektor. Vidare arbetade kvinnorna i den studerade gruppen främst med behandlingsarbete i nära kontakt med klienter. Männerna hade i större utsträckning ledande funktioner skilda från direkt klientarbete. I ett forskningsprojekt som bland annat belyser flyttningsmönster och karriärvägar inom socionomkollektivet framkommer att socialarbetare ofta inleder sina karriärer inom de myndighetsutövande delarna av socialtjänsten men i stor utsträckning lämnar detta område för arbete med högre status och färre klienter (Dellgran & Höjer 2005). Att många erfarna socionomer lämnar socialtjänsten, speciellt barnavårdsområdet, har även uppmärksamats i andra undersökningar (Socialstyrelsen 2009; SOU 2009:68; Byberg & Lundquist 2003). I den inledningsvis nämnda studien där manliga socionomers karriärer är i fokus belyses såväl rörelser på kollektiv nivå som individuella karriärer och motiven bakom dessa (Kullberg 2006). Motsvarande kunskap om kvinnliga socionomer saknas, och det är detta tomrum jag vill fylla med artikeln. Syftet är att

beskriva och analysera kvinnliga socionomers horisontella karriärmönster samt karriärer på individnivå och vad som har styrts dessa. Jag har följande frågor: Hur ser kvinnliga socionomers karriärer på individnivå ut? Vilka huvudsakliga motiv finns bakom kvinnliga socionomers karriärval? Vilka typer av horisontella karriärmönster kan urskiljas? Stannar kvinnliga socionomer inom ett område och fördjupar sig, eller innebär deras karriärer frekventa arbetsbyten?

Vad är karriär?

Begreppet karriär kan definieras som individens bana genom livet för att tillfredsställa fysiska, psykiska och sociala behov och önskningar (Goldschmidt 1990). I en snävare mening syftar karriär på rörelser i arbetslivet, ofta i vertikal riktning på ett på förhand förutsägbart sätt. Såväl drivkraft som tecken på framgång är högre lön och ökat ansvar (Hughes 1984). Denna karriär benämner Brosseau et al. (1996) *linjär karriär*. Freidson (2001) hävdar emellertid att de som gör denna typ av karriär inte kan utöva sin profession eftersom chefskapet kräver annan kunskap än professionens. För dem som vill fortsätta att arbeta med det man utbildats till menar han att det finns en annan karriärväg som inte ger någon större formell auktoritet men i gengäld ger fördjupad kunskap och ökad skicklighet inom professionen. Brosseau et al. (1996) benämner denna *expertkarriär*. I både den linjära karriären och expertkarriären är stabilitet ett nyckelord, dvs. man fortsätter på en inslagen väg. I dagens samhälle, där organisationer ständigt förändras, är det emellertid enligt Brosseau et al. inte självklart att göra en klättring upp för en från början fastställd karriärstege. Inte heller expertkarriären är säker, eftersom den kompetens man har kan bli obehövlig eller föråldrad när arbetsområden förändras eller försvinner. Brosseau et al. urskiljer därför två ytterligare karriärvägar: *spiralkarriären* och *transitkarriären*. Med motiv som självutveckling och kreativitet rör sig de som gör en spiralkarriär ibland vertikalt och ibland horisontellt. Stegen i spiralkarriären bygger på varandra medan transitkarriären, med strävan efter variation och oberoende som drivkrafter, kännetecknas av frekventa byten till helt annorlunda yrkesfält, organisationer eller arbeten. Karriär i arbetslivet handlar således inte enbart om individens rörelse uppåt inom en speciell organisation eller ett yrke utan också om horisontella rörelser såväl inom organisationer eller yrken som mellan dessa (Arthur et al. 2005). Artikeln har fokus på den sistnämnda typen av karriär, det vill säga den horisontella karriären.¹⁾

En skillnad som också kan göras när man studerar karriär är den mellan *objektiv* och *subjektiv karriär* (Arthur et al. 2005). Den förstnämnda utgår från t.ex. status och position och är den utåt synliga, mer allmänna uppfattningen om karriär. Den subjektiva karriären handlar om individens egen

¹⁾ I en kommande artikel kommer kvinnors vertikala karriär att belysas (Kullberg kommande).

syn på sin karriär. Ett karriärkoncept som tar sin utgångspunkt i den subjektiva karriären är det Hall (1996, 2004) benämner "the protean career". I denna handlar framgång om självförverkligande och att individen själv är nöjd – en karriär för dem som värderar friheten att växa där man kan välja att förändra karriärinriktning en eller fler gånger i livet. Karriär kan således ses som en serie individuella val mellan olika möjligheter (Evetts 1992; Arthur et al. 2005). Samtidigt är det emellertid i samspillet mellan yrkesutövaren och professionens möjligheter och begränsningar som den professionelles karriärutveckling kan förstås (Abrahamsen 2008). Jag ska därför i nästa avsnitt fokusera på socionomernas yrkesfält där ett karakteristiskt drag är strävan efter professionalisering (Pettersson 2001).

Socionom, profession och professionalisering

År 2006 fanns 28 400 socionomer i arbete, varav 19 procent var män. 83 procent av socionomerna arbetade inom offentlig sektor; 73 procent inom kommuner och 10 procent inom staten (SCB 2008). Kommunal socialtjänst är socionomernas största arbetsområde men de arbetar även inom exempelvis hälso- och sjukvård, skola och kriminalvård (Lundström &

Sunesson 2006). Samtidigt har arbetsfältet vuxit och utvidgats. Som exempel kan nämnas att en ökad andel socionomer anställs inom ideella organisationer (ibid.) och att egenföretagandet ökar (Dellgran & Höjer 2005). Dessutom har specialisering inom socialtjänsten lett till nya arbetsmöjligheter (Bergmark & Lundström 2008). Antalet avlagda socionomexamina per år har successivt ökat sedan den första utbildningen inrättades 1921, men ökningen har varit kraftigast under de senaste åren (Salonen 2010).

Socionom är en skyddad examenstitel men inte en skyddad yrkestitel (Wingfors 2004). Om det finns ett socionomyrke eller många olika socionomyrken kan därför diskuteras. Exempelvis hävdar den s.k. Behörighetsutredningen att socionomutbildningen leder till flera olika yrken (SOU 2010:65) medan Svensson, K (2008) talar om ett professionellt fält. De yrken, som i likhet med socionomyrket eller socionomyrkerna, växte fram med välfärdsstaten betecknas ofta som semiprofessioner eftersom de helt saknar, eller i mindre utsträckning har, de attribut som enligt ett klassiskt sätt att se på professioner definierar dessa (Brante 2009). Semiprofessionerna, eller välfärdsstatens professioner som de också kan kallas, strävar dock efter ökad professionalisering (Evertsson

Familjehemspoolen har arbetat med Konsulentstött familjehemsvård sedan 1992.

Konsulenter med gedigen kompetens och erfarenhet. Hög tillgänglighet och en fördelaktig prisbild.

Kontakta vår samordnare

Caroline Wennerholm

0142-121 15

www.familjehemspoolen.com

Familjehemspoolen

Konsulentstött familjehemsvård
i mellersta och södra Sverige

Vi erbjuder trygga
behandlingsmiljöer för män
respektive kvinnor 16–21 år med
missbruks-/beroendeproblematik!

www.namndemansgarden.se

Tyresö Ungdom
EN DEL AV NAMNDEMANSGÅRDEN

Idavallen
EN DEL AV NAMNDEMANSGÅRDEN

Idavallen 0293-515 51, Idagården 0171-93 040, Tyresö Ungdom 08-530 281 70

2000). De bakomliggande motiven är bland annat önskan om diskretion och autonomi (Hellberg 1991). Idag verkar emellertid de flesta professioner i organisationer (Svensson L 2008). Arbetet styrs därmed av både professionella och organisatoriska resurser och regler (Freidson 2001; Svensson L 2008; Evetts 2010). Enligt Svensson et al. (2008) är socialt arbete lika med arbete i en organisation. Dessutom arbetar socionomer i första hand inom den offentliga sektorn som är politiskt styrd. Detta ger särskilda förutsättningar för autonomi, handlingsutrymme och professionaliseringssträvanden (jfr Evertsson 2000).

Larsson (1977) talar om det professionella projektet där professioner kämpar om kontroll över egna fält och dessutom söker utvidga vunna domäner. Om domänerna redan är stora och oklara kan en utvidgning emellertid leda till att professionen försvagas eftersom den unika kunskapsbasen, som är grunden till domänanspråken, blir urvattnad (Abbot 1988). Kampen om revir mellan professioner förs även inom dessa (Abbott 1988; Freidson 2001) vilken kan leda till intern stratifiering (Liljegren 2008). Enligt Abbott får de som arbetar inom de mest professionaliserade områdena högst status samtidigt som klientens status påverkar arbetsområdets status (Abbott 1988). I de nyare professionerna är det enligt Hughes (1984) oftast de områden där man inte behöver omsätta sin kunskap i praktiskt arbete med klienter som har högst intern status. Samtidigt är klientarbete i frontlinjen professionens "... fundamental task and their basis for legitimacy" (Abbott 1988, s. 119). Om de professionella överger kärnområdena riskerar andra yrkesgrupper att ta över, varvid professionen försvagas. En lösning på dilemmat är att skapa en karriär där kärnområden med lägre status görs till ingångsområden i professionen (Abbott 1988).

Grunden för en professions domänanspråk är den unika kunskapsbasen. Den institutionella sfär där en professions kunskapsbas har legitimitet och auktoritet, t.ex. medicin inom hälso- och sjukvården och juridik inom rättsväsendet, benämner Halliday (1987) kärninstitution. Det är här som möjligheten att utöva professionell auktoritet är störst (ibid.). För socionomer med socialt arbete som kunskapsbas skulle socialtjänsten, enligt Hallidays sätt att resonera, kunna vara en kärninstitution (jfr Bergmark & Lundström 2008). Socionomer har dock inte full jurisdiktion vare sig över arbete inom socialtjänsten eller inom något annat område eftersom det, enligt Abbott (1988), bl.a. kräver lagstadgad rätt att ensamt utföra arbetsuppgifterna, vilket socionomer saknar (Wingfors 2004).

Men professioner är inte arketypiska enheter utan organiserade grupper av individer med olika arbetsplatser, arbetsuppgifter, målgrupper och karriärer (Abbott 1988). En beskrivning och analys av professioner som kollektivt fenomen är därför inte möjlig utan att referera till mikronivån och vice versa (Molander & Terum 2008). I den strävan efter

ökad professionalisering som kännetecknar socionomernas arbetsfält spelar följaktligen den enskilde socionomen en viktig roll. På individnivå kan professionalisering förstås som en förändring som den enskilde genomgår t.ex. genom utbildning (Hughes 1984) eller som utveckling av speciella förmågor och kompetenser där specialisering och handledning kan spela en viktig roll (Svensson 1998). Karriärförändringar kan således vara en del av ett individuellt professionaliseringsprojekt. Innan jag diskuterar kvinnliga socionomers karriärer och karriärmotiv ska jag presentera den undersökning som utgör empiriskt underlag till artikeln.

Metod

Det empiriska materialet i artikeln bygger på enkäter som våren 2009 sändes till alla 506 kvinnor som examinerats från socionomutbildningen i Lund åren 1983, 1988, 1993, 1998 och 2003. Urvalet gjordes utifrån att mitt syfte var att undersöka socionomers karriärvägar. Jag valde därför att inte hämta min undersökningspopulation från fackförbundens register där även andra än socionomer finns med. Alla socionomer är inte heller fackligt organiserade. Enkäten har besvarats av 70 procent av de tillfrågade. Svarsfrekvensen var högst i den senast examinerade examenskullen (79 procent), medan examenskullen 1988 hade lägst svarsfrekvens (60 procent). Bland de examinerade 1983 svarade 64 procent, 1993 70 procent och 1998 72 procent.

I första delen av enkäten har kvinnorna utifrån olika variabler i kronologisk ordning beskrivit vad de har arbetat med efter socionomexamen. Utformningen i denna del motiverades av att jag var intresserad både av karriären på gruppnivå och av kvinnornas individuella karriärer. Jag ville dessutom få information om utvecklingen av kvinnornas karriärer över tid (jfr Abrahamsen 2008). Analysen har inletts med en kategorisering som gjorts med utgångspunkt från enkätsvaren efter arbetsinnehåll, arbetsområde och nivå vid olika tidpunkter efter socionomexamen. När individer kategoriseras som att de hoppat av socionomkarriären bygger det på deras eget svar på denna fråga. Med hjälp av dataprogrammet SPSS och univariat och bivariat analys har karriären på gruppnivå analyserats. Vidare har varje individs karriärväg granskats genom att deras individuella karriärinjer, som de beskrivits i enkätsvaren, följts över tid. Jag har härigenom fått en bild av hur ofta, till vilket arbetsområde samt till vilken nivå de bytt arbete. De individuella karriärer som genom detta fortfarande framträder redovisas inte fullt ut i tabeller eftersom det som främst kännetecknar dem är variation. Därmed låter de sig inte fångas i tabellform.

Mitt syfte med enkäten var emellertid inte bara att undersöka karriärmönster utan också att ta reda på vad som styrt kvinnliga socionomer karriärer. I en tidigare studie om manliga socionomer (Kullberg 2006) undersöktes detta genom kvalitativa intervjuer. I kvinnostudien finns frågor kring vad

som styrt karriären och orsaker bakom olika karriärval i en andra del av enkäten. Anledningen till att jag istället för kvalitativa intervjuer valde en utvidgad enkät var att jag på kort tid önskade genomföra en kartläggning av karriärmotiv hos ett stort antal kvinnor. Valet av metod kan diskuteras utifrån att t.ex. Arthur et al. (2005) hävdar att det behövs kvalitativa studier av karriär eftersom individens subjektiva syn annars inte framträder. Jag menar emellertid att jag, med utgångspunkt både från vad som framkommit i min undersökning om den manliga socionomkarriären (Kullberg 2006) och från annan forskning om karriär och karriärmotiv, kunnat formulera enkätfrågor där kvinnornas syn på sina karriärval kommit till uttryck.

Karriärmotiven i urvalspopulationen som helhet och i de olika examensskullarna har tagits fram och analyserats med hjälp av dataprogrammet SPSS. I redovisningen av resultaten använder jag ett balansmått när det gäller karriärmotiv och skäl till att kvinnorna lämnat socialtjänst/myndighet. Detta mått visar andelen som svarar instämmer helt eller delvis minus andelen som svarar att de tar helt eller delvis avstånd från de respektive svarsalternativen. När jag talar om mest och minst framträdande, eller mest och minst vanliga karriärmotiv etc. utgår jag från nämnda balansmått.

Beträffande studiens reliabilitet vill jag hänvisa till Rombach (1998), som skriver om attitydundersökningar. Han anser att svaren i dessa blir mer trovärdiga om respondenterna haft anledning att särskilt begrunda dem. Jag menar

att mina enkätfrågor kan jämföras med frågor i attitydundersökningar och jag anser samtidigt att respondenterna övervägt sina karriärval. Ändå är det viktigt att vara medveten om att det kan ha funnits en tendens att man svarar som man tror att det förväntas (jfr Rombach 1998). Ett exempel är att lön och status i liten utsträckning styrt karriären enligt mina respondenter. Detta överensstämmer med att man som professionell, speciellt i de människobehandlande professionerna, inte ska sträva efter egen vinning utan vara moralisk, göra ett gott arbete och inge förtroende (Freidson 2001).

Vad gäller generaliserbarheten har alla socionomer i Sverige likartade grundförutsättningar för sina karriärer men trots detta bör en viss försiktighet iakttas eftersom samtliga socionomer i min undersökning examinerats vid socionomutbildningen i Lund. Studien är emellertid den första i sitt slag, varför resultatet får anses vara den bästa beskrivningen av kvinnliga socionomers karriärvägar och karriärmotiv hittills. En jämförelse med socionomer från andra lärosäten är en uppgift för framtida forskning.

En övergripande bild

Var arbetar då de kvinnliga socionomerna? I Tabell 1, där kategoriseringen främst skett utifrån organisatoriska aspekter, framkommer detta.

De flesta socionomer är enligt Tabell 1 kvar inom socionomernas arbetsfält under karriären på samma gång som de inte i någon större utsträckning är arbetslösa eller sjuk-

Tabell 1. Kvinnliga socionomers, examinerade vid Lunds universitet, arbete/sysselsättning olika antal år efter socionomexamen (andel procent)

År efter socionomexamen/ arbetsområde	2 år n=352	5 år n=352	8 år n=239 ²⁾	10 år n=242	15 år n=161	20 år n=102	Vid enkätens be- svarande n=352
Socialtjänst/myndighet	55	47	32	27	20	14	27
Socialtjänst/icke myndighet	7	10	12	15	10	9	12
Hälso- och sjukvård	13	13	17	17	17	20	16
Skola	5	4	7	8	9	5	5
Övrigt socionomarbete utan arbetsledarskap	14	14	13	14	15	18	15
Totalt socionomarbete utan arbetsledning	94	88	81	81	71	66	75
Arbetsledare	1	5	9	9	18	17	10
Avhopp	4	5	6	6	8	12	10
Arbetslös, långtidssjukskriven, pension	1	2	4	4	3	5	5
Totalt	100	100	100	100	100	100	100

²⁾ Några svarande har "glapp" i sina karriärbeskrivningar vilket gör att det inte framgår vad de arbetar med 8 år efter examen.

skrivna. Vidare framkommer att den horisontella karriären dominerar även om andelen chefer stiger ju längre tid som gått sedan socionomexamen.

Det största arbetsområdet två år efter socionomexamen är socialtjänst/myndighet.³⁾ Andelen inom området sjunker därefter, vilket överensstämmer med tidigare studier (Dellgran & Höjer 2005; Kullberg 2006). Om man lägger samman myndighetsutövning och icke myndighetsutövning förblir socialtjänsten dock det största arbetsområdet följt av hälso- och sjukvård oavsett hur lång tid som förflutit efter socionomexamen. Det tredje största arbetsområdet är skolan. Enkätsvaren visar emellertid att socionomer finns spridda över ett arbetsfält som innefattar många olika arbetsområden som i min studie har det gemensamt att antalet kvinnor per arbetsområden vid enkätens besvarande inte överstiger 10. I Tabell 1 benämns dessa områden "Övrigt socionomarbeta utan arbetsledarskap". Här finns klassiska socionomarbetsområden som kriminalvården, försäkringskassan, arbetsmarknadsverket, migrationsverket och olika typer av såväl statliga som privata behandlingsinstitutioner. Här finns också områden som den ideella sektorn och privat socialt arbete/egenföretagande. Även nyare socionomarbeten som exempelvis forskning, coach och projekt/utvecklingsarbete finns i gruppen liksom de som arbetar i personalarbete och fortfarande anser sig vara kvar inom socionomarbetsfältet. Var kvinnorna i kategorin övrigt socionomarbeta arbetar varierar i viss mån beroende på hur lång tid som förflutit sedan socionomexamen. Ett ingångsområde är exempelvis behandlingsinstitutioner där andelen minskar under karriärförloppet.

När respondenterna besvarar enkätfrågan om de lämnat socionomernas arbetsfält framkommer att det råder osäkerhet om vilka arbetsområden som tillhör detta. Exempelvis

menar några att de är kvar och andra att de inte är det när de arbetar med personalarbete eller i den ideella sektorn – två arbetsområden som tillhör det sociala arbetets ursprungsområden (Kollind 2003). Socialarbetares oklara arbetsfält, som både äldre (Flexner 1915) och nyare (Payne 2006) litteratur talar om, framträder således i min studie. Samtidigt visar mina resultat att socionomerna är spridda över många olika arbetsområden. Dessa båda faktorer kan, som tidigare framkommit, påverka professionaliseringen av ett yrke negativt (Abbot 1988).

Vad har styrt kvinnornas karriärer?

I enkäten har kvinnorna utifrån ett antal alternativ fått ta ställning till vad som i huvudsak styrt deras karriärer. Av Tabell 2 framgår att många faktorer påverkar de kvinnliga socionomernas karriärval. Fyra motiv är dock dominerande. Tre av dessa – strävan efter autonomi, självständighet och handlingsutrymme; möjligheten att påverka och förändra samt möjligheten till personlig utveckling – har balansmått runt 90 i alla examenskullar, vilket visar att en stor majoritet anser att dessa faktorer har varit styrande för karriären. Det är samtidigt motiv som ligger bakom en strävan efter en individuell professionalisering (Dellgran & Höjer 2005). I de fyra äldre examenskullarna har även arbetsuppgifternas innehåll balansmått över 90 medan balansmålet i examenskull 2003 är 69 vilket är signifikant lägre än för övriga examenskullar. Även i denna examenskull är det dock ett av de fyra karriär-motiven som har högst balansmått.

Det motiv som är minst framträdande är att det inte funnits andra arbeten att välja på, vilket tyder på en god arbetsmarknad. Näst minst framträdande är området status. Trots detta har kvinnor under karriären sökt sig till områden med högre intern status. Det framgår exempelvis av Tabell 1 att

³⁾ I enkätfrågan har inte begreppet myndighetsutövning definierats utan ställts i motsats till andra typer av arbetsinnehåll, som t.ex. råd och stöd och terapeutiskt arbete. Detta bygger på att jag anser att det bland socionomer finns en "common-sense"-uppfattning om begreppet, vilket enkätsvaren bekräftar. För en diskussion om begreppet myndighetsutövning, se t.ex. Krutrök (2003).

Vardagar på Vårkullen
Helger och lov i hemmet
www.varkullen.se
tel. 0515-190 80
e-post: info@varkullen.se

Vårkullens skolveckohem • Vasagatan 9B • 21 43 Falköping

Narcotics Anonymous
Anonyma Narkomaner

Ring:
0771-13 80 00
om du vill prata med någon.

www.nasverige.org

Tabell 2. Kvinnliga socionomers inställning till vad som har styrt deras karriärer. N=352

Vad har i huvudsak styrt karriären	Balansmått	Instämmer helt eller delvis	Varken instämmer eller tar avstånd	Tar helt eller delvis avstånd
Jag har haft en strävan efter arbeten som ger mig autonomi, självständighet och handlingsutrymme	90	93	4	3
Jag har haft en strävan efter arbeten där jag har möjlighet att påverka och förändra	89	90	9	1
Jag har valt arbeten som ger möjlighet till personlig utveckling	86	88	10	2
Jag har valt arbeten utifrån arbetsuppgifternas innehåll	86	90	6	4
Jag har haft en strävan efter arbeten som ger ansvar	52	64	24	12
Jag har blivit erbjuden arbeten och tagit dem	50	68	14	18
Jag har blivit uppmuntrad att söka arbeten av kollegor/chefer	36	60	16	24
Jag har haft en strävan att specialisera mig inom ett område	33	58	17	25
Jag har valt arbeten som går att kombinera med barn och familjeliv	30	54	22	24
Slumpen och tillfälligheter har avgjort	13	45	23	32
Under utbildningen kom jag fram till vad jag ville arbeta med och har valt arbeten utifrån detta	5	42	21	37
Redan före socionomutbildningen hade jag bestämt vad jag ville arbeta med och har valt arbeten utifrån detta	-11	37	15	48
Jag har valt arbeten som ger möjlighet till deltidsarbete	-21	29	21	50
Jag har valt arbeten utifrån lönen	-38	16	30	54
Jag har haft en strävan att bli arbetsledare	-49	16	19	65
Jag har valt arbeten som har hög status inom socionomfältet	-49	13	25	62
Det har inte funnits andra arbeten att välja på	-60	13	14	73

andelen inom socialtjänst/myndighet minskar samtidigt som den ökar inom hälso- och sjukvården, ett område med högre intern status (Dellgran & Höjer 2005). Även motiv som anses ligga bakom en linjär karriär (Brosseau et al. 1996), som lön och strävan att bli arbetsledare, är lite framträdande.

Äldre studier gör gällande att kvinnors karriär styrs av att de har huvudansvar för familjen (Wahl 1992; Evetts 1992). Möjligheten att ta hand om barn och familj samt möjligheten till deltidsarbete tillhör dock inte de mest framträdande karriärmotiven för kvinnliga socionomer. Detta kan jämföras med att Billing (2006) hävdar att kvinnor idag lägger större vikt vid karriär i arbetslivet än vad de gjorde tidigare. Samtidigt kan noteras att manliga socionomer i min tidigare studie talade om att det var viktigt att förvärvsarbetet skulle gå

att kombinera med aktivt deltagande i familjelivet (Kullberg 2006).

Spiralkarriärer bland proteaner

Det som kännetecknar de flesta kvinnliga socionomers individuella karriärer är, i likhet med deras manliga kollegors (Kullberg 2006), att det är svårt att förutsäga karriärens utveckling. Då man följer kvinnornas karriärlinjer framkommer att de byter organisation, nivå, målgruppsinriktning och/eller ändrar arbetsinnehållet upprepade gånger under karriären och med olika långa intervaller mellan bytena.⁴⁾

Karriärmönstret överensstämmer inte med den stabilitet som kännetecknar den linjära karriären och expertkarriären utan liknar spiralkarriärens och transitkarriärens rörliga

⁴⁾ Dessa frekventa men oregelbundna byten låter sig inte fångas i tabellform.

mönster. Eftersom respondenterna enligt Tabell 1 har stannat inom socionomernas arbetsfält menar jag dock att deras karriärbyten är mindre genomgripande än vad som är fallet i transitkarriären. Dessutom överensstämmer ett av kvinnornas mest framträdande karriärmotiv, nämligen personlig utveckling, med en av drivkrafterna bakom spiralkarriären. Jag har därför valt att beteckna det aktuella karriärmönstret som en spiralkarriär, men det kan snarast liknas vid en liggande spiral då de olika karriärstegen, som jag återkommer till, inte formellt bygger på varandra i en hierarkisk ordning.

Inom socionomernas arbetsfält finns två förhållanden som gör det beskrivna karriärmönstret möjligt. För det första visar min studie att det finns ett stort antal arbetsområden som kvinnorna kan byta till och ändå, åtminstone enligt vad de själva anser, stanna inom socionomernas arbetsfält. Socionomer har med andra ord även i praktiken ett brett arbetsfält med många karriärmöjligheter. Att det minst framträdande karriärmotivet enligt Tabell 2 är att det inte funnits annat att välja på bekräftar detta. Det står samtidigt i kontrast till att ett av skälen till att norska socialarbetare stannade inom den sociala barnvården, enligt Healy & Oltedal (2010), var bristande möjligheter till arbeten inom andra områden. Den andra omständigheten som gör spiralkarriären möjlig är bristen på formella karriärvägar. I min studie framkommer att kvinnliga socionomer kan få arbete inom i stort sett hela arbetsfältet liksom på arbetsledarnivå direkt efter socionomexamen. Det innebär att socionomers karriärvägar i Sverige idag är flexibla, liksom de enligt Abbot (1988) var i socialt arbete i USA på 1980-talet.

Den rörliga karriär som kvinnorna gör överensstämmer inte bara med en spiralkarriär utan också med det karriärkoncept som benämns proteansk karriär. Enligt Hall (1996) är det en karriär för dem som värderar friheten att växa, vilket kan jämföras med att ett av de mest framträdande karriärmotiven i min studie är önskan om personlig utveckling. Hall menar vidare att det finns två huvudfaktorer som avgör om en individ har en proteansk karriärorientering. Det första är i hur hög grad det är personliga värderingar, och inte utifrån kommande faktorer som t.ex. lön och möjlighet till

befordran, som styr karriären, vilket överensstämmer med kvinnornas karriärmotiv. Den andra faktorn som tyder på en proteansk karriärinriktning är att individer har behov av att känna att de är oberoende och har kontroll över sina karriärer, vilket kan jämföras med att den överväldigande majoriteten uppger att önskan om autonomi, självständighet och handlingsutrymme samt möjlighet att påverka och förändra har styrt deras karriärer.

Expertkarriärer

Ett annat, men mindre vanligt karriärmönster än den proteanska spiralkarriären, är expertkarriären (Brosseau et al. 1996). Det är en karriär där kvinnor direkt efter socionomexamen eller efter att ha arbetat några år söker sig till ett arbetsområde och sedan stannar där. Att färre gör en expertkarriär än en proteansk spiralkarriär överensstämmer med att önskan om specialisering inte är ett av de karriärmotiv som är mest framträdande. Exakt hur stor grupp som gör en expertkarriär är svårt att avgöra. Detta beror på att formella karriärvägar, som nämnts, i hög utsträckning saknas inom socionomernas arbetsfält i kombination med en oförutsägbarehet i socionomkarriären. När de individuella karriärlinjerna följs finns upprepade exempel på att kvinnor som under en lång följd av år arbetat inom samma organisation eller med samma typ av arbete, avbryter denna karriär och byter till en helt annan organisation och/eller en helt annan inriktning.⁵⁾

Ett område där kvinnor ofta stannar länge, och som dessutom är det arbetsområde i min undersökning där störst andel har fortbildning, är hälso- och sjukvården.⁶⁾ Även inom socialtjänst/myndighet finns emellertid karriärmönster som liknar en expertkarriär. Totalt 95 kvinnor är, som framgår av Tabell 1, kvar på tjänster utan arbetsledaransvar inom socialtjänst/myndighet vid enkätens besvarande. Av dessa arbetar fyra kvinnor från examenskullen examinerad 2003 och en från de andra i undersökningen ingående examenskul-

⁵⁾ Den stora individuella variationen gör att detta mönster ej låter sig illustreras av en tabell.

⁶⁾ I enkäten har även en del om fortbildning ingått.

Tabell 3. Arbetsinriktning bland dem som är kvar inom IFO socialtjänst/myndighet utan arbetsledande funktioner vid enkätens besvarande (andel procent)

Examenskull	"Traditionell" socialtjänst/ myndighet inom IFO*	Kombinations- tjänster IFO	"Specialist" inom social- tjänst/myndighet IFO
Examinerade på 1980- och 1900 talen n=41	45	10	45
Examinerade 2003 n=49	74	12	14
Alla n=90	59	11	30

* Arbete med myndighetsutövning inriktning försörjningsstöd, missbruk och barn/unga/familjer utöver familjehem/familjerätt med eller utan funktionsuppdelning

larna med inriktning mot äldre/funktionshinder, medan övriga arbetar inom individ- och familjeomsorgen (IFO). Sistnämnda område har som nämnts blivit alltmer specialiserat, främst genom att handläggningen av barnavård, missbruksvård och försörjningsstöd förts till olika enheter (Bergmark & Lundström 2008). Detta framträder tydligt också i min studie. Endast två av de kvinnor som arbetar med myndighetsutövning inom IFO vid enkätens besvarande har tjänster

Tabell 4. Andel av de svarande som någon gång har arbetat inom socialtjänst/myndighet

Examenskull	Andel procent
1983 n=32	66
1988 n=69	81
1993 n=60	92
1998 n=80	89
2003 n=108	80
Alla examenskullar n=349	83

Tabell 5. Andel av dem som någon gång har arbetat inom socialtjänst/myndighet som påbörjade sådant arbete senare än 2 år efter socionomexamen

Examenskull	Andel procent
1983 n=21	14
1988 n=56	21
1993 n=55	16
1998 n=71	6
2003 n=86	6
Alla examenskullar n=289	12

Tabell 6. Andel av dem som någon gång har arbetat inom socialtjänst/myndighet som lämnat området

Examenskull	Andel procent
1983 n=21	71
1988 n=56	73
1993 n=55	73
1998 n=71	69
2003 n=86	40
Alla examenskullar n=289	62

utan funktionsuppdelning. Samtidigt framkommer att det finns än mer specialiserade nischer inom socialtjänst/myndighet än de som ovan nämnts.

De som i Tabell 3 benämns specialister arbetar i första hand med familjerätt/familjehem, i andra hand med flyktningar. Omkring hälften av dem från examenskullarna examinerade på 1980- och 1990-talen, som är kvar inom IFO:s myndighetsutövning vid enkätens besvarande, har sådana tjänster. De examinerade 2003 arbetar främst med myndighetsutövning riktad mot missbruk, försörjningsstöd eller barnavård utöver familjehem/familjerätt. Detta leder över till det tredje karriärmönstret.

Socialtjänst/myndighet som ingångs- och genomgångsområde

I enkäten har frågan ställts om kvinnorna någon gång arbetat inom socialtjänst/myndighet och de flesta har som framgår av Tabell 4 svarat ja.

Genom att granska kvinnornas individuella karriärlinjer har jag kunnat få information om när i karriären de började arbeta inom socialtjänst/myndighet. Av Tabell 5 framkommer att endast 12 procent av de 83 procent som enligt Tabell 4 någon gång arbetat i socialtjänst/myndighet påbörjade arbete där senare än två år efter socionomexamen. De kvinnor som har arbetat i socialtjänst/myndighet har fått frågan om de lämnat området. Av dem som examinerades på 1980- och 1990-talen har 71 procent svarat ja på denna mot 40 procent av de examinerade 2003 (Tabell 6).

Även om formella karriärvägar saknas har således en informell sådan skapats genom att socialtjänst/myndighet blivit ett ingångs- och genomgångsområde dit få söker sig efter de första åren i karriären. Som jämförelse kan nämnas att tandläkare i inledningen av karriären ofta arbetar några år inom Folkvandvården för att lära sig yrket i praktiken men sedan går vidare till annan verksamhet inom professionen (Franzén 2009). Karriärmönstret liknar det Abbott (1988) beskrivit som innebär att arbete inom kärnverksamhet med låg intern status görs till ett första steg i karriären för att professionen inte ska försvagas. Socialtjänst/myndighet är en sådan kärnverksamhet inom socionomernas arbetsfält (jfr Bergmark & Lundström 2008). Det är en del av socionomfältet där socialt arbete utgör den huvudsakliga kunskapsbasen samtidigt som det är ett av få områden där socionomer inte i någon större utsträckning behöver konkurrera med andra professioner. En jämförelse kan göras med kuratorer i hälso- och sjukvården (Olsson 1999; Lundin et al. 2007) och skolkuratorer (Backlund 2007) som måste hävda det sociala arbetet på en arena som domineras av en annan kunskapsbas och konkurrerar med andra professioner om arbetsuppgifter, förståelseramar, inflytande, resurser och belöningar. Autonomi, handlingsutrymme och möjligheten att påverka och förändra som i stor utsträckning styr karriären borde

Tabell 7. Orsaker till att kvinnliga socionomer har lämnat socialtjänst/myndighet N=168 ⁷⁾

Varför lämnat socialtjänst/myndighet	Balans	Instämmer helt eller delvis (procent)	Varken instämmer eller tar avstånd (procent)	Tar helt eller delvis avstånd (procent)
Ville arbeta inom annat arbetsområde	65	78	9	13
Fick arbete som intresserade mer	59	72	15	13
För litet handlingsutrymme	38	59	20	21
Bristande resurser	36	59	18	23
Ville arbeta med annan målgrupp	34	57	20	23
Liten möjlighet påverka	34	60	14	26
För stressigt	32	58	16	26
Arbetets organisering	32	55	22	23
Arbetsuppgifterna myndighetsutövning och kontroll	27	56	15	29
Arbetsmiljön	26	54	18	28
Känslomässigt ansträngande	25	55	15	30
Dåligt stöd från arbetsledning	24	51	22	27
Bristande möjlighet till kompetensutveckling	16	43	30	27
Bristande självständighet och autonomi	12	46	20	34
Arbetsuppgifterna övrigt	12	47	18	35
För stark politisk styrning	3	32	39	29
Lönen	-4	35	26	39
Våld och hot	-18	31	20	49
Arbetets status	-27	24	25	51

därför, ur ett professionsteoretiskt perspektiv, vara större i socialtjänst/myndighet (jfr Halliday 1987).

I Tabell 7, där orsakerna bakom beslutet att lämna socialtjänst/myndighet presenteras, framkommer emellertid att många svarar att det är just bristande handlingsutrymme och för liten möjlighet att påverka som gjort att de lämnat socialtjänst/myndighet. Detta skulle kunna bero på den politiska styrningen eftersom den, genom att politiker har beslutanderätt i individärenden, är mer påtagligt närvarande i socialtjänst/myndighet än i andra delar av offentlig sektor. Endast en tredjedel av respondenterna svarar emellertid att en för stark politisk styrning har påverkat beslutet att lämna socialtjänst/myndighet, varför andra förklaringar måste sökas.

Det mest framträdande skälet till att respondenterna lämnat socialtjänst/myndighet är att det finns annat som lockar

(Tabell 7). Kvinnorna vill arbeta inom ett annat område och med ett arbete som intresserar dem mer. Som framkommit är det nästan uteslutande inom andra delar av socionomfältet som kvinnorna finner nytt arbete. Att det finns många arbetsområden inom socionomfältet bidrar således inte bara till att kvinnorna kan göra en proteansk spiralkarriär utan även till att de lämnar socialtjänst/myndighet (jfr Healy & Olteidal 2010).

En granskning av karriären på individnivå visar vad kvinnorna gör direkt efter att de lämnat socialtjänst/myndighet: 12 procent lämnar socionomernas arbetsfält; 15 procent blir arbetsledare främst inom socialtjänsten; 25 procent övergår till socialtjänst/icke myndighetsutövning; 23 procent blir kuratorer främst inom hälso- och sjukvård och 25 procent söker sig till andra arbeten inom socionomfältet. Under den fortsatta karriären stannar kvinnorna emellertid sedan i li-

⁷⁾ 11 av dem som svarat att de lämnat socialtjänst/myndighet har inte besvarat frågan om orsaker till detta.

ten utsträckning kvar inom respektive område. I stället gör de nya och ofta upprepade karriärbyten i linje med den ovan beskrivna proteanska spiralkarriären.

Orsaken till att kvinnor lämnar socialtjänst/myndighet är emellertid inte enbart att annat lockar utan skälen är komplexa. Mer än hälften av dem som slutat instämmer helt eller delvis i att detta beror på bristen på resurser; ett stressigt och känslomässigt ansträngande arbete; arbetsuppgifternas innehåll i form av myndighetsutövning och kontroll; bristande stöd från arbetsledningen; arbetets organisering och arbetsmiljön (Tabell 3). Utrymmet i artikeln medger inte en vidare analys av dessa orsaker men det kan konstateras att de ger stöd åt de studier och undersökningar som visar socialsekreterares missnöje med arbetssituationen inom socialtjänst/myndighet (Tham 2007; Socialstyrelsen 2009; Akademikerförbundet SSR 2010).

Avslutning

Sammanfattningsvis leder de motiv som i huvudsak styrt kvinnornas karriärer – möjlighet till autonomi, självständighet och handlingsutrymme; möjlighet till att påverka och förändra; möjlighet till personlig utveckling och innehållet i arbetsuppgifterna – till att kvinnliga socionomer lämnar socialtjänst/myndighet, speciellt de delar där man arbetar med barnavård utöver familjehem/familjerätt, missbruk och ekonomi. De söker i stället främst en karriär där de upprepade gånger byter arbeten inom socionomfältet eller en expertkarriär där de specialiserar sig inom nischer i socialtjänsten eller inom andra socionomarbetsområden. I min studie är det uppenbart att kvinnliga socionomer erbjuds många möjligheter och flexibla karriärvägar och att de utnyttjar detta under sitt arbetsliv.

För professionaliseringssträvanden kan de kvinnliga socionomernas karriärmönster vara både positiva och negativa. Det breda socionomfältet med en intern stratifiering gynnar en individuell professionalisering då socionomer antingen kan specialisera sig eller välja att göra en proteansk spiralkarriär utan att behöva söka sig till en helt ny profession. De goda karriärmöjligheterna gör emellertid samtidigt att kvinnor lämnar socialtjänst/myndighet för andra, mer attraktiva, områden. En följd av detta blir att många inom socialtjänst/myndighet är nyanställda, varför möjligheten till stöd från mer erfarna kolleger är liten. Bristande stöd i ett stressigt och känslomässigt ansträngande arbete är till nackdel för den individuella professionella utveckling (jfr Tham 2007). En strävan efter professionalisering på individnivå kan därför leda till ytterligare avhopp från socialtjänsten, vilket i sin tur har effekten att de som stannar när de flesta lämnar uppfattas som avvikande. Härigenom skapas en informell karriärväg där socialtjänst/myndighet blir ett område där man börjar sin socionomkarriär men i liten utsträckning fortsätter denna.

För en professionalisering på kollektiv nivå kan karriärmönstren vara negativa. Att socionomer sprids över ett flertal olika arbetsområden gör professionens gränser oklara och är till nackdel för den professionella sammanhållningen. Det blir härigenom svårt att hävda att socionomer arbetar inom en profession och har ett eget arbetsfält. Ett annat hinder för strävanden efter professionalisering på kollektiv nivå kan vara att stora delar av socionomernas kärnområde socialtjänsten, som tillika är det största arbetsområdet, främst är ett ingångs- och genomgångsområde. ■

Litteratur

- Abbott, Andrew (1988) *The system of professions*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Abrahamsen, Bente (2008) Profesjoner og karrierer. I Molander Anders & Terum Lars Inge (red) *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Akademikerförbundet SSR (2010) *Socialsekreterare inom socialtjänsten och den egna arbetssituationen*. Stockholm: Novus grupp.
- Arthur, Michael B, Khapova, Svetlana M & Wilderom, Celeste P M (2005) Career success in a boundaryless world. *Journal of Organizational Behavior*, 26, pp. 177–202.
- Backlund, Åsa (2007) *Elefvård i grundskolan – resurser, organisering och praktik*. Stockholm: Rapport i socialt arbete 121.
- Bergmark, Åke & Lundström, Tommy (2008) Resurser, personal och samverkan i socialt arbete. I Bergmark, Åke, Lundström, Tommy, Minas Renate & Wiklund Stefan (eds) *Socialtjänsten i blickfånget*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Billing, Yvonne Due (2006) *Viljan till makt. Om kvinnors identitet i chefsjobb*. Lund: Studentlitteratur.
- Brante, Thomas (2009) Vad är en profession? Teoretiska ansatser och definitioner. I *Vetenskap för professioner: rapport*. Borås: Högskolan Borås.
- Brousseau, Kenneth R, Driver, Michael J, Eneroth, Kristina & Larsson, Rickard (1996) Career pandemonium: Realignment organizations and individuals. *The Academy of Management Executive*, 10:4, pp. 52–66.
- Byberg, Ingrid & Lindquist, Anna-Lena (2003) *Kompetensutveckling inom socialtjänstens Individ- och familjeomsorg – exempel och erfarenheter*. Stockholm: Socialhögskolan.
- Dellgran, Peter & Höjer, Staffan (2005) Rörelser i tiden. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 12:2–3, s. 246–267.
- Evertsson, Lars (2000) The Swedish Welfare State and the Emergence of Female Welfare State Occupations. *Gender Work and Organization*, 7:4, pp. 230–241.
- Evetts, Julia (1992) Dimensions of Career: Avoiding Reification in the Analysis of Change. *Sociology*, 26:1, pp. 1–21.

- Evetts, Julia (2010) Reconnecting Professional Occupations with Professional Organizations: risk and opportunities. I Svensson, Lennart & Evetts, Julia (eds) *Sociology of Professions Continental and Anglo-Saxon Traditions*. Göteborg: Daidalos.
- Flexner, Abraham (1915) Is social work a profession? *Proceedings of the national conference for charities and correction*. Chicago: Hildemans.
- Franzén, Cecilia (2009) *Att vara en tandläkare i folk tandvården*. Malmö: Malmö Högskola, Odontologiska fakulteten.
- Freidson, Eliot (2001) *Professionalism: the third logic*. Chicago: University of Chicago Press.
- Goldschmidt, Walter (1990) *The human career: the self in the symbolic world*. Cambridge: Blackwell Publishers.
- Hall, Douglas (1996) Protean Careers of the 21st Century. *The Academy of Management Executive*, 10:4, pp. 8–16.
- Hall, Douglas (2004) The protean career: A Quarter-century journey. *Journal of Vocational Behaviour*, 65, pp. 1–13.
- Halliday, Terence C (1987) *Beyond monopoly. Lawyer, state crisis and professional empowerment*. Chicago: University of Chicago.
- Healy, Karen & Olteidal, Siv (2010) An Institutional Comparison of Child Protection Systems in Australia and Norway Focused on Workforce Retention. *Journal of Social Policy*, 39:2, pp. 255–274.
- Hellberg, Inga (1991) *Professionalisering och modernisering*. Stockholm: Arbetslivscentrum.
- Hughes, Everett C (1984) *The sociological eye. Selected papers*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Kollind, Anna-Karin (2003) Kvinnor och socialt arbete – vid övergången från filantropi till profession. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2–3, s. 172–192.
- Krutrök, Urban (2003) *Vad är myndighetsutövning?* Luleå: Luleå Tekniska universitet.
- Kullberg, Karin (2006) *Man hittar sin nisch. Om män i socionomyrket – karriär, minoritet och maskulinitet*. Växjö universitet: Institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete.
- Kullberg, Karin (kommande) *Socionom, kvinna och chef*.
- Larsson, Margali Sarfatti (1977) *The Rise of Professionalism*. Berkley and LA: University of California Press.
- Larsson, Stig & Swärd, Hans (1993) *Att bli välfärdens tjänare*. Floda: Zenon.
- Liljegren, Andreas (2008) Byråkrater, flummare och andra: Om mikropolitiska konstruktioner på socialkontor. *Socionomens forsknings-supplement*, 23, s. 15–27.
- Lundin, Annika, Benkel, Inger, de Neergaard, Gerd, Johansson, Britt-Marie & Öhring, Charlotta (2007) *KURATOR inom hälso- och sjukvård*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundström, Tommy & Sunesson, Sune (2006), Socialt arbete utförs i organisationer. I Meeuwisse, Anna, Sunesson, Sune & Swärd, Hans (red) *Socialt arbete – en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Molander, Anders & Terum, Lars Inge (2008) Profesjonsstudier – en introduksjon. I Molander, Anders & Terum, Lars Inge (red) *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Olsson, Siv (1999) *Kuratorn förr och nu*. Sjukhuskuratorns arbete i historiskt perspektiv. Göteborg: Institutionen för socialt arbete.
- Payne, Malcolm (2006) *What is professional social work*. Bristol: The Policy Press.
- Pettersson, Ulla (2001) *Socialt arbete, politik och professionalisering*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Rombach Björn (1998) *Nöjdhetsmätningar – en kritisk granskning av attitydundersökningar i sjukvården*. Göteborg: Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet.
- Salonen, Tapio (2010) Det sociala arbetets fortsatta professionssträvanden – dimensionering, kvalitet och kompetens. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 1, s. 92–103.
- SCB (2008) *Arbetskraftsbarometern*. Örebro: Statistiska Centralbyrån.
- Socialstyrelsen (2009) *Individ- och familjeomsorg, Lägesrapport 2008*. <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer/2009/2009-126-45>
- SOU 2009: 68 *Lag om stöd och skydd för barn och unga*.
- SOU 2010: 65 *Kompetens och ansvar. Betänkande av 2009 års Behörighetsutredning*.
- Svensson, Kerstin (2008) *Socionomer och socialt arbete, en enkätstudie av ett professionellt fält*. Lund: Meddelande från Socialhögskolan.
- Svensson, Kerstin, Johnsson, Eva & Laanemets, Leili (2008) *Handlingsutrymme*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Svensson, Lennart G (1998) *Professionalism och politisk decentralisering*. Göteborg: Department of Sociology.
- Svensson, Lennart (2008) Profesjon og organisasjon. I Molander, Anders & Terum, Lars Inge (red) *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Tham, Pia (2007) Why are they leaving? Factors affecting intention to leave among social workers in child welfare. *British Journal of Social Work*, 37, pp. 1225–1246.
- Wahl, Anna (1992) *Könsstrukturer i organisationer*. Stockholm: Ekonomiska forskningsinstitutet, Handelshögskolan.
- Wingfors, Stina (2004) *Socionomyrkets professionalisering*. Göteborg: Sociologiska institutionen.

Författare

Karin Kullberg
Fil.dr
Socialhögskolan
Lunds universitet
Karin.Kullberg@soch.lu.se

Frälsningen, lagen och sanningen i ett kommunalt aktiveringsprojekt

TEXT: ALEXANDRU PANICAN OCH RICKARD ULMESTIG FOTO: ELISABETH EDÉN

I artikeln analyseras maktrelationen mellan socialarbetare och deltagare i ett kommunalt aktiveringsprojekt för arbetslösa. Socialarbetarna ska samtidigt både stödja och kontrollera de arbetslösa, vilket skapar en relation mellan representanterna för välfärdsstatens hjälpverksamhet och deras klienter. Analysen utgår från den franske idéhistorikern och filosofen Michels Foucaults teoribildning om pastoralmakt.¹⁾

¹⁾ Vi vill tacka deltagarna som var med och seminariebehandlade vår artikel på Socialhögskolan i Lund. Vi vill särskilt tacka Kerstin Svensson på Socialhögskola i Lund, Ulrika Graninger på Institutionen för hälsa och vårdvetenskap i Växjö och två anonyma bedömare för konstruktiv kritik. Alla eventuella brister är dock författarnas ansvar.

I en svensk landsbygdskommun drivs ett kommunalt aktiveringsprojekt som ger stöd till arbetslösa. För att få delta i projektet krävs närvaro och jobbsökande. Aktivering är ett försök från kommunen att öka deltagandet i vad det etablerade samhället upplever som socialt värdefulla aktiviteter med syfte att hjälpa arbetslösa etablera sig på arbetsmarknaden. Denna hjälpverksamhet omfattar även kontroll av de arbetslösa². Den bärande idén bakom aktiveringsprojektet är att arbetslösa ska söka jobb sex timmar om dagen. Socialarbetarna ska både stödja och kontrollera att de arbetslösa är närvarande men också att de söker arbete. Inom aktiveringsprojektet skapas en relation mellan socialarbetare/personal och arbetslösa/deltagare. En återkommande slutsats inom forskningen är att relationen mellan hjälpare och den som tar emot hjälpen genomsyras av makt (Svensson 2001; Panican 2007; Knutagård 2009; Hörnqvist 2010). Vi vill öka förståelsen av den makt som utövas i aktiveringsverksamhet med hjälp av den franske idéhistorikern och filosofen Michels Foucaults teoribildning om pastoralmakt.

Enligt Eskelinen et al (2008) skapas i hög grad det sociala arbetets innehåll i relationen mellan socialarbetaren och klienten; relationen är dock förhållandevis obeforskad. Svensson, Johnsson & Laanemets (2008) betonar att relationen mellan socialarbetare och klient kännetecknas av de organisatoriskt bestämda roller som människor är kopplade till. Roller beskrivs av Järvinen och Mik-Meyer (2003) som institutionella identiteter. De betonar också maktaspekten i relationen. När individer, både socialarbetare och klienter, kategoriseras i organisatoriska roller eller institutionella identiteter, som socialtjänsten tillhandahåller, påverkas relationen mellan dem som erbjuder stöd och dem som efterfrågar det. Det är svårt för socialarbetare att uppfatta och respektera individens egen syn och de lösningar som den efterfrågar.³

Att makt är väsentligt för förståelsen av aktivering bekräftas i både svensk (Johansson 2006; Köhler et al 2008) och internationell (Van Berkel & Hornemann Möller 2002; Hvinden & Johansson 2007; Goul Andersen & Jensen 2002) forskning. Forskningen pekar på att aktivering som en hjälp-praktik omfattar skiftande maktstrategier. Arbetslösa efterfrågar, eller tvingas till stöd som visar sig främst omfatta kontrollerande och disciplinerande moment. Som i andra människobehandlande organisationer ska socialarbetaren i aktiveringsverksamheter både stödja sina klienter och samtidigt upprätthålla organisationens ekonomiska och moraliska gränser (Hassenfeldt 1983; 2010). Aktivering kan vara ett sätt för arbetslösa att få tillgång till resurser som ökar möjlighe-

terna att få jobb. Samtidigt innehåller aktivering tydliga moment av disciplinering och kontroll där den arbetslöse sätts i ett tillstånd av maktojämlikhet (Hedblom 2004; Thorén 2008).

Vi vänder oss till Foucault (2007) och hans teoribildning om pastoralmakt för att förstå relationen och den hjälp-praktik som den är en del av. Foucaults analyser har påverkat såväl samhällsvetenskapen som forskning om människobehandlande organisationer (Nilsson 2008). Foucaults teoribildning om pastoralmakt presenterades för första gången utförligt i hans föreläsningar om governmentality från 1977-1978 på Collège de France. Sedan 2007 finns texten tillgänglig på engelska. Så vitt vi vet är det första gången som Foucaults föreläsningar om pastoralmakt används i analysen i en socialvetenskaplig studie av den svenska hjälp-praktiken.

Syfte

Syftet är att förstå den makt som utövas i aktiveringsverksamhet. I denna artikel kommer vi att analysera relationen mellan socialarbetare och deltagare i ett kommunalt aktiveringsprojekt utifrån Foucaults (2007) teori om pastoralmakt.

I Sverige har välfärdsstaten tagit på sig rollen att värna om medborgarskapets centrala värden såsom jämlikhet och solidaritet (Rothstein 1995). Denna roll kommer till uttryck i ambitionen att stödja grupper, som inte har samma förutsättningar som etablerade medborgare, genom olika hjälp-praktiker. Vi finner det angeläget att studera hur dessa ambitioner materialiseras. Hjälpverksamhet/aktiveringsprojekt har många syften men de främsta är att på olika sätt öka motivationen hos de arbetslösa samt organisera lokala arbetsmarknadspolitiska åtgärder på ett effektivt sätt. Detta kan exempelvis göras genom samverkan med andra aktörer så som den lokala arbetsförmedlingen. Det studerade aktiveringsprojektet kan, utifrån en kartläggning av kommunala aktiveringsprojekt som gjordes 2002 (Salonen & Ulmestig 2004), sägas vara en typisk verksamhet för en mindre kommun där det inte finns tillräckligt många arbetslösa för att driva verksamheter av olika karaktär. I kartläggningen benämns dessa aktiveringsverksamheter som "one size fits all". Aktiveringsprojektet utgör alltså ett konkret uttryck för välfärdsstatens sätt att organisera hjälp-praktik för arbetslösa.

Metodologi

I aktiveringsprojektet fanns drygt 40 deltagare och fem socialarbetare i personalen. Vi har genomfört intervjuer och deltagande observationer.

Vi har gjort semistrukturerade intervjuer med deltagare där frågorna har knutits till teman (Robson 2002) om erfarenheter av det aktuella aktiveringsprojektet. Sex av deltagarna har telefonintervjuats när de var nyinskrivna i

2) Definitionen bygger på Hvinden (1999). Se även Ulmestig (2007).

3) På samma tema se Billquist (1999); Möller (1996); Angelin (2009).

verksamheten⁴⁾. Detta har följts upp med åtta face-to-face intervjuer; fem av dessa respondenter har tidigare intervjuats telefonledes. Urvalet av intervjupersoner gjordes av oss och är slumpmässigt utifrån en lista med nyantagna deltagare i aktiveringsprojektet. Vi har genomfört en gruppintervju (Wibeck 2000) med hela personalen. Under gruppintervjun diskuterades de preliminära resultat som vi började se under empiriinsamlingen och den första analysen av intervjuerna och observationerna. Detta har vi gjort för att få personalens bild av hur de förstår relationen mellan dem och deltagarna utifrån den redan insamlade empirin.

För att få en ytterligare en bild av hur makt utförs har vi också under fyra dagar genomfört deltagande observationer (Fine 2003) med fokus på mötet mellan personal och deltagare. Utöver detta har vi haft flera informella diskussioner med personalen gällande deras uppdrag under tiden för observationerna. Vi har även studerat projektbeskrivning samt annat nedskrivet verksamhetsmaterial, såsom instruktioner om hur deltagarna skall skriva ett CV.

Om den studerade hjälppraktiken

Det kommunala aktiveringsprojektet som vi studerat finansierades främst med EU medel och kommunala skattemedel. De fem socialarbetarna i projektet förklarade att deras främsta uppgift var att stötta deltagarna till att hitta jobb. Personalen uppgav att de eftersträvade en öppen stämning och att de ville undvika bestraffningar och sanktioner för dem som inte följde reglerna. Aktiveringsprojektet bedrevs av socialtjänsten.

4) Empirin har samlats inom ramen för en utvärdering av verksamheten som beställdes av den aktuella kommunen. Designen med inledande telefonintervjuer byggde på uppdraget att utvärdera en specifik del av projektet innan och efter denna del genomfördes. Vi har förklarat för både personal och deltagare att empirin kommer att användas vidare efter utvärderingen av verksamheten.

I projektplanen angavs sju syften med verksamheten. Tre av dessa ämnade att "motivera" och skapa "trygghet och hopp" för deltagarna. Fyra av syftena var ett uttryck för effektivare "samarbete" mellan olika lokala aktörer inom arbetsmarknadspolitiken genom att exempelvis "anpassa rehabilitering" och "öka företagskontakter".

Antalet deltagare skiftade under perioden för empiriinsamlingen. Den praktik vi studerade är en insats dit arbetslösa i marginalen på välfärdssystemet hänvisas, såsom långtidsarbetslösa och arbetslösa socialbidragstagare. Vissa arbetslösa hade aktivitetsstöd och hade placerats genom arbetsförmedlingen, andra som inte beviljades ersättning från arbetslöshetsförsäkringen hänvisades till socialbidrag och placerades i projektet av socialtjänsten. Gemensamt är att socialarbetarnas bedömningar av deltagarnas aktivitet låg till grund för att beviljas socialbidrag eller aktivitetsstöd, vilket ger personalen liknande befogenheter som socialbidragshandläggare. De som uppbar socialbidrag skulle börja i projektet dagen efter ansökan om socialbidrag. Även om målgruppen är något otydlig i projektplanen är det främst arbetslösa mellan 16-24 år och över 50 år med svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden.

Om pastoralmakt

Foucault har bringat fram insikter i människobehandlingens- (2001a), straffens- (2001b), och sexualitetens historia (2004) samt i maktens sätt att verka (2002). Som forskare är han ofta svårtillgänglig och mångtydig: "Fråga mig inte vem jag är och säg inte åt mig att förbli den jag är /---/." (Foucault 2002 s 32).

Utifrån Foucaults ambition att beskriva en tvåusen år gammal politisk och religiös process kring hjälppraktiken blir de trettio år som har gått sedan hans föreläsningar genomfördes något obetydliga. Pastoralmaktens genomslag i hjälppraktiken har knappast minskat. Foucault har i tidigare texter berört pastoralmakt men på ett vagt sätt (se Foucault

Vill du bo i det här huset tillsammans med ungdomar?

Vi söker dig/er som är intresserad av att vara familjehem på heltid för fyra till fem ungdomar. Vi vill att du har kunskaper om och erfarenhet av att arbeta med ungdomar.

Du/ni kommer att bo tillsammans med ungdomarna i ett nyrenoverat hus i ett idylliskt område med närhet till centrala Göteborg. Familjehemsföräldrarna har sin egen del av huset och alla ungdomar har egna rum.

För mer information är du välkommen att kontakta:

Lena Ernst Lagergren, telefon 031-365 34 65. E-post: lena.ernst.lagergren.ostra@goteborg.se

Agneta Egelstig, telefon 031-365 43 20. E-post: agneta.eglestig.ostra@goteborg.se

Göteborgs Stad
Östra Göteborg

1988, 1983). Foucaults teoribildning har utvecklats av andra forskare, främst i analyser om välfärdsstaten (se bl a Järvinen 2002; Hindess 1995; Holmes 2002; Svensson 2001, 2010). Men, vad är pastoralmakt?

Relationen mellan hjälpare och den som tar emot hjälpen utgör kärnan i pastoralmakten. Hjälp och stöd till behövande följer än idag gamla spår som förfinas i välfärdsstaten. Pastoralmakten utmynnar ur det kristna pastoratet som etablerades kring 300 e.Kr. Pastoratet kan inte bara reduceras till en specifik typ av politik eller pedagogik utan det är ".../ an art of conducting, directing, leading, guiding, taking in hand, and manipulating men, an art of monitoring them and urging them on step by step, an art with the function of taking charge of men collectively and individually throughout their life and at every moment of their existence." (Foucault 2007 s 165).

Till skillnad från andra pastorat förgrenar sig det kristna pastoratet genom olika sociala och politiska regimer och omvandlas till en världslig-statlig makt från 1600-1700-talet. Denna omvandling förstärks genom utvecklingen av den moderna staten och vidare genom välfärdsstaten. Det kristna trosinnehållet tar formen av det rationella tänkandet. Läkare, socialarbetare, domare, pedagoger och andra verkamma i människobehandlande organisationer tar över uppgiften att säkra hälsa, trygghet och livskvalité och blir således de moderna pastorerna. De blir välfärdsstatens experter som med hjälp av olika välfärdstjänster förvaltar, rättfärdigar och förfinar pastoralmakten som förankras i tre principer:

- Herden/pastorn/experten skall hjälpa/frälsa både den enskilde och gemenskapen.
- Hjälppraktiken regleras genom lag. Hjälpmottagaren skall göra sig förtjänt av hjälp. Genom lag får experten ett verktyg som förmår hjälpmottagaren att följa den villkorade frälsningen/hjälpen.
- Praktiken vilar på en särskild sanning. "So, there is a connection to salvation, the law, and to truth; the pastor guides to salvation, prescribes the law, and teaches the truth." (Foucault 2007 s 167).

Det går inte helt att avgränsa eller renodla olika former av makt i relationen mellan socialarbetare och deltagare. Pastoralmakt är mer än en intentionell, strukturell eller relationell makt (se Franzen 2000; Swärd & Starrin 2006). Pastoralmakten är mer djupgående än organisationens intentioner och relationerna inom projektet samt mer genomgripande än fasta strukturer som klass och kön i den studerade aktiveringsverksamheten. Den disciplinära makten, som Foucault beskriver i Vansinnets historia (2001a) och i Övervakning och straff (2001b) och som legitimeras med ambitionen att förmå de avvikande till att följa rådande normer, utgör inte

ett helt adekvat maktbegrepp för att nå vårt syfte. Den pastoralmakten går dock längre och kan beskrivas som en besatthet av den enskildes frälsning, en plikt som välfärdsstaten upprätthåller genom ett arv från det kristna pastoratet. I den avkristnade formen av pastoralmakt tar frälsningen form av välfärd och trygghet för de behövande och syftar till det goda för dem som är berörda av maktutövningen. Detta gör också att de hjälpbehövande själva efterfrågar pastoralmakt (Svensson 2010; Welch 2010).

Hur kan vi, med hjälp av denna teoribildning, begripa oss på relationen mellan socialarbetare och deltagare i ett aktiveringsprojekt? Vi börjar med att argumentera för att pastoralmaktens tre principer är tydligt förankrade i den studerade hjälpverksamheten.

Aktivering av arbetslösa

Aktiveringsprojektets personal har till uppgift att hjälpa arbetslösa att bli självförsörjande. I verksamheten betonas självförsörjningens gagn för den enskilde men också samhällsnyttan. Socialarbetarna är experter i det som skall göras, personalen avlönas för sin kompetens i denna hjälppraktik; de är, skulle Foucault säga, moderna pastorer. Pastoralmaktens första princip, nämligen att herden/experten skall hjälpa/frälsa både hjälpmottagaren och samhället, avspeglas på ett tydligt sätt i projektplanen genom målet att hjälpa deltagarna etablera sig på arbetsmarknaden.

Även pastoralmaktens andra princip framkommer på ett tydligt sätt: hjälppraktiken regleras genom lag och är villkorad. Personalen följer upp ett uppdrag från socialförvaltningen eller arbetsförmedlingen. Dessa myndigheter är lagreglerade och villkorar den hjälp som deltagarna kan få. Utifrån lagen villkoras arbetslösas ersättning med kravet att stå till arbetsmarknadens förfogande. Genom att delta i aktiveringsprojektet bedöms deltagarna uppfylla kravet.

Socialarbetare: "Jag är tvingad hit för att få socialbidraget". Så känner de (arbetslösa), det är något jag måste göra för att få socialbidraget. Man ser inte det positiva med det /.../ Det ser de som ett tvång att gå hit eller att göra något när man är här.

Socialarbetarens bild om att deltagarna anser sig tvingade till att närvara bekräftas i våra intervjuer med de arbetslösa. Om deltagarna vägrar vara i verksamheten utifrån de villkor som ställs då blir de av med sitt socialbidrag. Pastoralmaktens andra princip ger experten, genom lag, ett verktyg som förmår deltagarna att följa den villkorade hjälpen. Möjligheterna i lagen till att minska eller helt sluta betala ut aktivitetsersättning eller socialbidrag om deltagarna har en ogiltig frånvaro är tydliga; denna aspekt är väsentlig för att förstå den hjälppraktik vi har studerat. Genom lagen tilldelas de anställda verktyg för att förmå deltagarna att följa den vill-

korade hjälpen. Den som vägrar hjälpen riskerar ekonomisk misär. Men personalen anser sig inte vara utövare av någon form av makt.

Socialarbetare: Alltså jag tycker (makt) det är fel ord /.../ vi är inga myndighetspersoner, vi är jobbare som utför ett arbete till en myndighetsperson. Det är inte vi som bestämmer att de inte får pengar. De har ett eget ansvar i detta och det är inte vår sak.

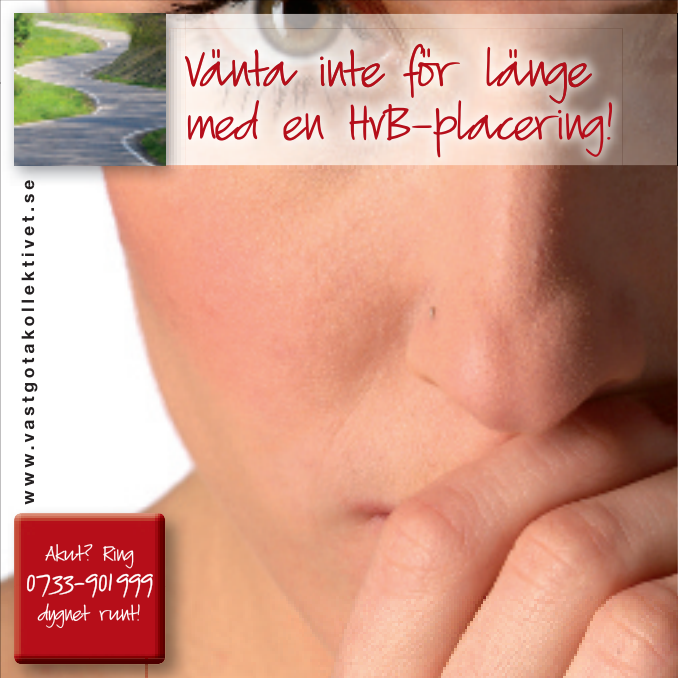
Personalen har till uppgift att styra aktiveringsprojektet och vägleda deltagarna i rätt riktning utifrån myndighetens direktiv. De deltagare som inte accepterar detta får lämna verksamheten med allt vad detta innebär för försörjningen.

Hur kommer det sig att socialarbetarna har den enskildes självförsörjning som mål? I svaret på denna fråga hittas pastoralmaktens tredje princip, det vill säga att praktiken vilar på en särskild sanning: genom självförsörjning blir man den goda medborgaren. Ambitionen att uppföstra samhällsmedlemmarna till goda medborgare är gammal (McKinnon & Hampsher-Monk 2000; Badersten 2002). Det moderna medborgarskapskonceptet i välfärdsstaten genomsyras av en

liberal maktrationalitet som står för lika rättigheter, social trygghet och inflytande. Den goda medborgaren i välfärds-samhället är den aktiva och självförsörjande medborgaren som kan och vill tillvarata sina medborgerliga förmåner (Marshall 1996; Mouffe 2008; Rothstein 2002; Panican 2007). Deltagarna i aktiveringsprojektet hanteras utifrån den särskilda sanningen att de ska bli självförsörjande och inte ligga samhället till last.

Det kristna pastoratet fortlever genom reproduceringen av den hjälp som behövs för att upprätthålla konceptet om den goda medborgaren i välfärdsstaten. Frälsning i religiös betydelse har ersatts med frälsning i form av hälsa, trygghet och livskvalitet som sköts av välfärdsstatens pastorer. Barnet, missbrukaren, arbetsvägraren, tjuven, galningen, den arbetslöse, för att nämna resurssvaga som anses vara i behov av frälsning, skall hjälpas till att bli den goda medborgaren. Hur kan man tacka nej till hjälp för att bli den goda medborgaren?

Vi har sett att pastoralmaktens principer avspeglas i aktiveringsprojektet. Men vi har fortfarande inte kunnat begripliggöra hjälppraktiken. Vad består relationen mellan socialar-

Vänta inte för länge med en HVB-placering!

www.vastgotakollektivet.se

Åk ut? Ring 0733-901999 dygnet runt!

På Västgötakollektivet hjälper vi unga människor på glid tillbaka till ett meningsfullt liv. En för sen eller utebliven insats medför ofta avsevärda problem. Det drabbar inte minst den unga killen eller tjejen, som inte får det stöd han eller hon behöver.

västgötakollektivet
- en möjlighet till ett värdigt liv...

"När en familjemedlem mår psykiskt dåligt behöver ofta hela familjen hjälp och stöd".

Sofiaängen är en psyko-terapeutisk dagverksamhet på Södermalm i Stockholm. Vi vänder oss till ungdomar mellan fjorton och tjugor år med psykiska och sociala problem, psykiatriska och neuropsykiatriska diagnoser. Ungdomen får individuell psyko-terapi två gånger per vecka och familjeterapi en gång per vecka.

Skola och behandling

Sofiaängens friskola bedriver en individuellt anpassad undervisning på grundskole- och gymnasienivå. Skolundervisningen bedrivs i kombination med Sofiaängens behandlingsprogram och i vissa fall med riktade stödsatser. I samarbete med med Boa Mellanvård kan vi dessutom erbjuda tonåringen boende - antingen i kollektiv på Södermalm eller också i egen träningslägenhet.

Sofiaängen är en HVB-enhet med tillstånd av Länssyrelsen. Alla våra behandlare har steg 1-utbildning. Flera är legitimerade psyko-terapeuter.

För mer information, besök www.sofiaangen.se eller ring 08-428 86 50 och prata med Henrik Lennartsson, verksamhets chef, eller Cecilia Strömberg, som är rektor.

Sofiaängen
BEHANDLING & SKOLA

betare och deltagare av och hur kan man förstå den? Hur utförs pastoralmakt i aktiveringsprojektet?

Pastoralmaktens utförande

Ur det empiriska materialet har vi funnit tre teman som tillsammans fångar väsentliga aspekter av relationen mellan personal och deltagare. De teman som uppkommer i analysen är: *vallning*, *gränser* och *motstånd*. De utgör hjälppraktikens kärna när pastoralmakt utförs i aktiveringsprojektet.

Vallning

Vi argumenterar för att arbetssättet i aktiveringsprojektet kan förstås utifrån Foucaults (2007) resonemang om herdens vallning. Herden har, precis som personalen i aktiveringsprojektet, ansvar för att hålla samman sin flock och för att få fåren att gå åt samma håll. Varje förlorat får är herdens misslyckande. Herden är beroende av sin förmåga till vallning.

De arbetslösa skall, enligt personalen, komma till verksamheten och närvara under de tider som de förväntas vara där. För att vallningen ska fungera måste herden känna och ha uppsikt över varje får i flocken, precis som socialarbetarna i aktiveringsprojektet.

Socialarbetare: När deltagarna kommer, då ägnar vi oss åt dem ju i stort sett.

Socialarbetarna har uppsikt över samtliga deltagare som skall komma och lämna verksamheten vid anvisade tidpunkter. När deltagarna är på plats ägnar sig personalen åt dem. Det är svårt att precisera vad som menas med "ägna sig åt dem" ens i observationerna. Personalen går runt och pratar med deltagarna, skämtar och svarar på frågor. Samtidigt blir detta att "ägna sig åt dem" också en kontroll av att deltagarna gör vad de ska genom att de söker de arbeten som har blivit föreslagna dem. Personalen tar också kontakt med andra myndigheter för att hjälpa deltagarna. Men deltagarna är oftast inte med vid dessa kontakter. Socialarbetarna känner sin församling och dess behov.

Socialarbetare: /.../det kan också vara att man sitter på sitt rum och ringer till andra myndigheter, kontakter /.../ med sjukvården och arbetsförmedlingen, samarbetspartner liksom.

Intervjuare: Är deltagarna med då?

Samma socialarbetare: Nej, det är de inte. Och så enskilda samtal inne på rummet, eller är man ute och hjälper dem med deras ansökan /.../ Sedan har de kanske något på hjärtat, problem. Då stänger man dörren och sätter sig med det.

Socialarbetarna säger sig veta vad som skall göras för de arbetslösa och vilka kontakter som skall tas för att valla deltagarna till anställning. Personalens uppdrag är att vägleda/valla deltagarna mot självförsörjning när det gäller tid och plats

samt bestämma hjälpens innehåll. Som det framkommer från citatet tar personalen även enskilda samtal med deltagarna, om den enskilde har "något på hjärtat". Återigen, det är otydligt vad som menas med "något på hjärtat", utöver att det kan jämföras med problem. Vi har fått flera liknande svar på våra frågor om vad personalen säger att de gör under arbetsdagen.

Herden/pastorn skall ställa upp för var och en, alla skall frälsas genom att ledas åt samma håll. Ingen får lämnas utanför eller irras bort (Foucault 2007).

Socialarbetare: Vissa dagar mår de dåligt och då tar man ut dem i bilen och kör en runda.

Citatet utgör ett exempel på hur personalen håller deltagarna under uppsikt, även när de mår dåligt. Man kan tänka sig att deltagare som mår dåligt skulle kunna gå hem för dagen eller ta en promenad eller koppla av i ett vilorum.

Deltagarna är kritiska till det som förväntas av dem inom aktiveringsprojektet. Deltagarna uppfattar det som meningslöst att söka jobb i sex timmar om dagen genom att läsa annonser på Internet. En deltagare upplever sig tvingad till att även söka jobb som hon inte har den minsta chans att få. Deltagaren uppger att hon måste göra detta för att behålla aktivitetsstödet. Detta trots att hennes handläggare från arbetsförmedlingen i sak delade hennes mening. Detta är ett av få exempel på ren disciplinering där tjänstemännen inte ens presenterar sitt förslag som ett stöd. För även om strukturen med närvarotvång och krav på motprestationer från de arbetslösa är disciplinerande finns det få tydliga exempel på öppen disciplinering såsom hot eller straff.

Deltagarna upplever att aktiveringsprojektet har som syfte att förvara dem varje arbetsdag under ett visst antal timmar. På frågan om vad deltagarna skulle vilja förändra svarar en intervjuad:

Deltagare: Här är liksom bara, det är bara sök jobb. Ja, jag vet inte men lite mer så man kan dra in folk på det de är intresserade av och få dem lite mer motiverade, kanske de blir nyfikna. Så det inte bara är förvaring. Bara sitta här tills du får ett jobb liksom.

Deltagaren efterfrågar omväxlande uppgifter som kan öka motivation och framkalla nyfikenhet. Vi har fått liknande svar från flera deltagare.

Deltagare: Bara sådana smågrejor, liksom att vad vill du göra idag, ja, jag är intresserad av blommor. De får ju bidrag, ja då köper vi in någonting, 10 blommor t ex eller några böcker så vi kan sitta och läsa. Jag är intresserad av sjukvården, ja vi tar in lite sådana böcker, sådant program kanske eller någonting sådant.

Det är inte deltagarnas önskemål som avgör innehållet i aktiveringsprojektet. Deltagarna skall vallas till anställning uti-

från socialarbetarnas instruktioner, även om detta innebär ett monotont arbetssökande genom att läsa annonser på Internet i sex timmar varje arbetsdag; "the pastor guides to salvation, prescribes the law, and teaches the truth" (Foucault 2007 s 167).

Uppsikt, närvaroplikt och förvaring underlättar vallningen. Uppsikt, förvaring och vägledning utgör vallningens logik. Det fysiska stängslet, som i aktiveringsprojektet materialiserats genom byggnadens vägar och bilens karosseri, håller deltagarna på den plats socialarbetarna vill att de skall vara. Nästan allt som deltagarna gör inom ramen för aktiveringsprojektet skulle, om de arbetslösa har tillgång till dator och uppkoppling, kunna ske hemma. Personalen hade inte behövt valla deltagarna utan låta dem komma när de har behov av stöd.

Vallningen i verksamheten skiljer sig från herdens faktiska vallning. I aktiveringsprojektet är det frågan om en, som Foucault (2007 s 165) uttrycker sig, "art of 'governing men'", nämligen en vallning som stängslar in människan i sin helhet, både kroppsligt och själsligt.

Gränser

Det kristna samfundet har under historiens gång utvecklats till att omfatta ett prästerskap som vidarebefordrar det heliga från Gud och en församling som inte har rätt att tolka det heliga. Det finns en tydlig gräns mellan pastor och församling. Gränsen förstärks genom att prästerskapet har rätt att förverkliga det heliga i väntan på Guds ankomst. Gränsen, viktig i pastoralmakten, skapar ojämlikhet i rättigheter, skyldigheter och privilegier (Foucault 2007). I aktiveringsprojektet blir de relationella gränserna mellan personalen och deltagarna tydliga. Vi menar att dessa gränser är väsentliga för att förstå relationen mellan socialarbetarna och deltagarna i hjälppraktiken.

Gränserna tar sig i uttryck genom olika markeringar. Relationella gränser sammanflätas med fysiska markeringar till

en väv som omsluter och villkorar interaktionen mellan socialarbetarna och deltagarna utifrån den pastoralas maktens grammatik. Fysiska markeringar och relationella gränser förstärker varandra i syfte att åtskilja personalen från deltagarna där de arbetslösa försätts i ett underläge. Personalen har ett eget fikarum och egna toaletter. Dörrarna till socialarbetarnas kontor är oftast stängda.

Socialarbetare: Vi måste få ta oss /.../ Vi måste få vara ifred /.../ Psykiskt också/---/ För många av deltagarna är väldigt jobbiga. Vi måste säga att det här är ett väldigt energislukande jobb.

Socialarbetarna behöver ett eget utrymme för att vara ifred från deltagare då många bedöms vara "väldigt jobbiga". Innanför gränserna finns en möjlighet att vila upp sig och även diskutera deltagarna sinsemellan. Deltagarna är inte välkomna till sakristian. På frågan om personalen upplever att gränserna skapar några problem i relationen till deltagarna förklaras att:

Socialarbetare: Nej, det tror jag inte. Oh, vad mysigt att sitta tillsammans här alltihopa. Det kanske kan tyckas mysigt. Jag tror inte vi gör ett bättre arbete, tvärtom om vi skulle vara ihop med dem hela dagen. Man måste ju balansera det här. Om vi skulle bli jättekompisar med de här människorna. Hur stor respekt har de då. Nu måste du söka jobb. Nej, nej, nej. På något vis måste det finnas en gräns.

Det blir en tydlig gränsdragning mellan "vi"/socialarbetarna och "dem"/deltagarna. Som sagt, uppdelningen mellan herden och flocken är en grundpelare i pastoralmakten. Denna uppdelning återfinns i aktiveringsprojektet på ett tydligt sätt. Pastorn kan aldrig bli en av församlingen, personalen kan aldrig bli en av deltagarna. Personalen är mån om att inte bli av med respekten i mötet med "de här människorna". Vallningen skulle vara omöjlig om samtliga i aktiveringsprojektet

Barnhemmet
Oasen

Under samma tak

Barnhemmet Oasen är ett HVB-hem för utredning och behandling. På Oasen har vi bedrivit vårdverksamhet i nära 20 år. Till oss kan både familjer och ensamkommande barn komma. Vi tar emot planerade och akuta placeringar enligt SoL & LVU.

Hos oss är all vård samlad under samma tak. Därför arbetar föreståndare, socionomer, psykiater, sjuksköterskor, psykologer, pedagoger, metodutvecklare och behandlingspersonal tillsammans i samma team.

Välkommen till oss på Barnhemmet Oasen!

www.oasen.com
0380-472 00 | info@oasen.com

vore lika och hade samma makt. Vallningen ska lämnas åt dem som har makt att vara herdar.

En av deltagarna uttrycker kritik mot dessa fysiska markeringar av gränser:

Deltagare: Det har varit så att de har suttit på sina kontor här och sedan när de har fika då går de in på sitt fikarum och liksom de blandar sig inte med oss då /.../ De är här för att hjälpa oss liksom. Så ja känner att det är onödigt att ta en fika på en annan tid och sitta i sitt fikarum. Jag tycker att det inte verkar som de gör så mycket ändå så det hade inte spelat någon roll om de suttit hos oss.

Den intervjuade drar slutsatsen att personalen, som enligt densamma inte verkar göra så mycket, undviker att blanda sig med deltagare. Gränserna och upplevelsen av dem påverkar relationen mellan personal och deltagare. Socialarbetarna signalerar att de önskar ett avstånd som upprätthåller dem som experter och deltagare som mottagare av deras stöd.

I vår empiri träder det också fram en relationell gräns inom deltagargruppen. Unga deltagare har socialbidrag medan en majoritet av de äldre deltagarna har aktivitetsstöd. De äldre beskriver att de blir mindre övervakade i jämförelse med de yngre. De äldre är nöjda med detta och har velat införa även en ojämlikhet i skyldigheter inom deltagargruppen gentemot aktiveringsprojektet. De äldre klagade på att de var tvungna att ringa till verksamheten varje dag när de var sjuka. De ville istället ha samma regler som på den reguljära arbetsmarknaden, det vill säga ringa endast en gång då sjukdomsperioden inleds. Personalen accepterade detta.

En äldre deltagare: Så då kom de och sa det, att nu har vi tagit bort det (kravet på att ringa varje dag). Nu tar vi bort det för alla. Det tycker jag var lite synd. Och det sa jag också. För det kanske inte var helt rätt liksom. Har man då folk från socialen som kanske har problem. Så kanske det kan vara bra att de ringer varje dag och anmäler sig. För att inte falla tillbaka i någonting. Att fånga upp dem innan det är för sent.

De äldre gör ungdomarna till en andra "sorters" deltagare som skall hjälpas "för att inte falla tillbaka i någonting". Dessa gränser inom församlingen finns inte beskrivna i Foucaults teoribildning. Gränserna är, enligt Foucault (2007), ett sätt att bevara en upphöjd position och en ojämlik relation i relationen mellan pastorn och hans församling. Det är svårt att förstå om denna gräns inom deltagargruppen beror på att de arbetslösa med aktivitetsersättning generellt står närmare arbetsmarknaden och är mer etablerade i samhället vilket skulle kunna ge en högre status i förhållande till personalen eller om det finns andra sätt att förstå gränsen. Klart är dock att vi inte finner stöd i Foucault för att förstå den relationella gränsdragningen inom församlingen.

Ojämlikhet i relationen mellan personalen och deltagarna

borde, enligt Foucault, ge upphov till motstånd. Kan vi hitta motstånd i aktiveringsprojektet?

Motstånd

Empirin ger uttryck för en del motstånd från deltagarnas sida. Foucault (2007) identifierar fem former av motstånd mot pastoralmakten:

- Asketism som en motkraft dels mot kyrkans organisering och ackumulering av kapital, dels mot hur mäktiga representanter för kyrkan levde sina liv. Asketismen representerar ett ideal om materiel likhet.
- Lydnaden mot kyrkan som ersätts med lydnad mot världsliga ledare. Motståndet uttrycks genom att gränserna mellan världsliga ledare och folket blev mindre tydliga.
- Utveckling av mysticism som gör att troenden utvecklar en egen relation till en högre makt utan att behöva uttolkare som prästerskapet.
- Pastoralmakten förutsätter pastorn som uttolkare av texter. Detta beroende avtar när texten talar direkt till läsaren. Pastorn kan tolka, kommentera eller förklara men en text bygger på att läsaren själv kan tillägna sig den.
- Tron på att Gud ska komma till jorden för att frälsa oss alla. Detta skulle innebära att behovet av en herde upphör då vi alla blir frälsta och följer den rätta vägen.

Den första och andra formen av motstånd hör till den historiska utvecklingen av pastoralmakten och utvecklingen ligger långt före den hjälppraktik vi studerar. Den andra formen av motstånd har också konkretiserats genom utvecklingen av det moderna medborgarskapskonceptet där samtliga, även världsliga ledare, skall följa den medborgerliga principen om universell likhet. Den tredje och femte formen av motstånd kan vi inte hitta i analysen av vårt material. Det är endast den fjärde formen av motstånd, då man inte längre behöver pastorn som uttolkare av texter, som avspeglas i vår empiri. Deltagarna kan själva läsa annonserna på Internet, socialarbetarna behövs egentligen inte för denna aktivitet. Fast det är personalen som har tolkningsföreträde för att bedöma vilka annonser som är adekvata utifrån de arbetslösa bedömda kompetens. Det är personalen som skall gå igenom deltagarens jobbansökan och hjälpa till så att man lär sig marknadsföra sig ännu bättre. Utifrån dessa premisser tar personalen vidare kontakter med potentiella arbetsgivare för deltagarnas räkning. Detta innebär att deltagarna inte använder sig av den fjärde formen av motstånd. Texten talar till deltagaren genom personalen. Det är fortfarande socialarbetaren, den moderna pastorn som är uttolkare av dessa texter.

I vår empiri finns en annan form av motstånd. Det visar sig att deltagarna ibland sysslar med annat än det som är tilltänkt av personalen, en form av olydnad. Den kanske vanligaste förekommande formen av motstånd i aktiveringsprojektet är, i vår empiri, att "slappa".

*Intervjuare: Hur reagerar personalen på att man tar det lite lugnt?
Deltagare: De märkte det inte. När de kom, så var man inne på arbetsförmedlingen och kollade (efter jobb).*

Ibland spelar deltagarna patients på datorerna istället för att söka arbete. Vi kom att diskutera detta motstånd med personalen:

*Intervjuare: Ni har rätt många deltagare som beskriver att under rätt stor del av dagen spelar patients och pratar och så. Hur hanterar ni det?
Socialarbetare: Jag har inte brytt mig för /.../ det är hopplöst att söka jobb i 6 timmar om dagen. Det kommer inte nya jobb hela tiden. Utan jag ser mellan fingrarna med det.*

Intervjuare: Hur tänker ni andra?

En annan socialarbetare: Jag tycker det är helt OK någon gång för att göra något annat en liten stund, men inte hela tiden. Kanske 10 minuter eller så.

Svensson (2001) beskriver hur tystnaden i frivården blir en motståndsstrategi. På samma sätt kan "slappandet" bedömas som en motståndsstrategi i aktiveringsprojekt. I analogi med

Foucaults (2007) fem former av motstånd i religiös kontext "slår" denna form av motstånd de mest väsentliga och centrala delarna av en praktik i ett aktiveringsprojekt.

De flesta av personalen svarar på samma sätt, de accepterar ett visst motstånd. Men det är likväl personalen som bestämmer förutsättningarna. Det är socialarbetarna som har handlingsutrymmet att "se mellan fingrarna" så länge, som en intervjuad socialarbetare säger, deltagaren gör "så gott man kan". Genom att låta sig luras tillåter personalen inte motståndet att hota verksamheten. Deltagarnas motstånd gör att det grundläggande problemet med bristen på arbete inte behöver adresseras. Om personalen inte skulle "se mellan fingrarna" riskerar de ett mer aktivt motstånd såsom ett direkt ifrågasättande av aktiveringsprojektet och socialarbetarnas arbetssätt, sittstrejk eller framförda klagomål till kommunens politiker och massmedia. Vi har att göra med ett motstånd som kan reproducera pastoralmakten genom att personalen är "schysst", som en intervjuad deltagare uttrycker det, och accepterar motståndet. Detta i synnerhet i ett aktiveringsprojekt där personalen själva anser det är "hopplöst att söka jobb i 6 timmar om dagen".

Adventum erbjuder vård, omsorg, boende och skola för barn och ungdomar

Hos oss finns en etablerad förmåga att bemöta barn och ungdomar med känsla och värme, en mångårig behandlingskunskap och en bred psykiatrisk kompetens. På latin betyder Adventum ankomst. Med det vill vi understryka, att hos oss ska alla barn och ungdomar känna sig välkomna och att det alltid finns en möjlighet att starta om.

Adventum har bedrivit HVB och barn- & ungdomspsykiatrisk verksamhet sedan 1995. Totalt har vi 37 platser. Våra fyra enheter varierar i storlek. Lanterman är en grundskola för elever i behov av särskilt stöd och/eller anpassad skolgång.

Adventums målsättning är att hjälpa barn och ungdomar (9-21 år) till ett självständigt liv med ett stimulerande socialt samspel i form av vänner, relationer, meningsfull sysselsättning och lustfylld fritid. Vi gör utvidgade utredningar och bedömningar med psykiatrisk inriktning. Vi ger vård, omsorg, skola och boende där vi arbetar utifrån en strukturerad miljöterapi i vardagen - stödd av en psykiatrisk specialistkompetens i form av psykoterapi, dialektisk beteendeterapi (DBT), kognitiv beteendeterapi (KBT), krishantering och/eller familjeterapi.

För mer information:

Peter Kult
070 - 440 05 25 / 0243 - 21 77 30
peter.kult@adventum.se

Adventum
en god vård

Besök oss
i monter
VH02:20 på
Socionom-
dagarna!

Personalen gör deltagarnas motstånd till en del i sitt arbete: inåt är personalen "schyssta" mot deltagarna och tillförsäkrar sig en viss lojalitet medan utåt flaggas inte med motståndet och därför undanröjs ett eventuellt ifrågasättande av aktiveringsprojektet.

Slutdiskussion

Styrkan med Foucaults teoribildning för att förstå den makt som utövas i aktiveringsverksamhet är insikten om hur det kristna pastoratets logik genomsyrar den hjälppraktik som välfärdsstaten administrerar genom människobehandlande organisationer. Pastorns styrkonst över de egna församlingsmedlemmarna reproduceras i expertens hjälp som klienten/patienten i välfärdsstaten skall ta emot för att bli den aktiva självförsörjande medborgaren. Pastoralmakten införlivas inte genom uppfostringsmetoder, den lärs inte ut utan den föregår våra ställningstaganden och reflektioner. Pastoralmakten utgör en fundamental aspekt som konstituerar subjektet i hjälppraktiken. Vår empiri vittnar om hur pastoralmakten verkar inom den studerade hjälpverksamheten. Samtliga inom aktiveringsverksamheten är en del av pastoralmaktens grammatik. Socialarbetarna vallar deltagaren till anställning och sätter gränser av olika karaktär. Deltagarna låter sig vallas men gör motstånd mot en verksamhet som de upplever vara meningslös. Pastoralmakten begripliggör hur den motsägelsefulla kombinationen mellan hjälp och kontroll genomsyrar och reproduceras genom hjälpverksamhet. En form av makt som uppkommer ur tvåtusen år gamla religiösa traditioner och medeltida politiska konflikter har hjälpt oss skapa förståelse i ett nutida kommunalt aktiveringsprojekt.

Vill deltagarna bli av med hjälpverksamheten? Deltagarna efterfrågar en mer jämlik relation med personalen men också stöd som de upplever är anpassad efter deras behov. De arbetslösa gör "lagom" motstånd, de skulle kunna protestera på ett kraftigare sätt som skulle kunna hota verksamheten, eller i vart fall göra mer än endast "slappa". Samtidigt söker deltagarna kontakt och nära relationer med socialarbetarna. Deltagarnas handlande är motsägelsefullt. Personalen ser "mellan fingrarna", socialarbetarna anses av de arbetslösa vara "schyssta". Det kan sägas att motståndet snarare upprätthåller hjälppraktiken. Den pastoralma makten reproduceras.

Foucault tillskriver pastorn och församlingsmedlemmarna en varaktighet i deras roller som vi inte hittar i våra empiriska fynd. Medborgaren i välfärdsstaten karaktäriseras i stället av ett föränderligt vardagsliv där man kan vara pastor under arbetsdagen och hjälpmottagare på kvällen. Socialarbetaren som hjälper den arbetslöse kan samtidigt vara föräldern till barnet som anses behöva stöd i skolan eller patienten som hjälps av en läkare för en åkomma eller socialarbetaren som söker hjälp från sin handledare för att klara av ett svårt ärende. Detta innebär att vi alla kan vara pastorer och försam-

lingsmedlemmar, herdar och får under en och samma dag. Vi kan erbjuda, acceptera och även efterfråga hjälp. Hjälppraktiken fortlever och därigenom även pastoralmakten. En slutsats som vi inte kan förstå oss på med hjälp av Foucault är de relationella gränserna som kommer till uttryck inom deltagargruppen. Vi har redovisat hur de äldre har försökt övertyga socialarbetarna att införa ojämlikhet i frågan om skyldigheter inom deltagargruppen gentemot aktiveringsprojektet. De äldre deltagarna blir pastorer gentemot de unga för att hjälpa dem genom kontroll. Detta kan också vara ett uttryck för den rörlighet som ingår i medborgarrollen där man kan pendla mellan att vara församlingsmedlem och pastor, även inom samma verksamhet.

Teoribildningen om pastoralmakt tillför ytterligare aspekter i hur vi kan förstå den makt som utövas i aktiveringsprojekt och hjälpverksamhet. Teorin kan få oss inom socialt arbete att höja blicken över enskilda interventioner, metoder och arbetssätt och istället betona det allmänna i den komplexa relationen mellan dem som erbjuder och dem som tar emot hjälp.

Vi avslutar med självkritik. Det finns hos oss själva, precis som hos många samhällsvetare, en nyfikenhet om samhällseliga förhållanden. Denna nyfikenhet leder förhoppningsvis till forskning som skall kunna leda till att man förbättrar hjälppraktiken för patienten/klienten/eleven samt stödjer underprivilegierade grupper och utsatta människor. Som samhällsforskare drivs vi alltså av en ambition att förbättra samhällets insatser, exempelvis som ges till deltagare i aktiveringsverksamheter. Därigenom accepterar vi behovet av hjälp och tar därmed en fortsatt utövning av pastoralmakt förgivet. Vilken själv motsägelse! Det innebär att denna artikel kan förstås som en reproduktion av pastoralmakt. Foucault (2007) förklarar att pastorn skall vara ett föredöme, dock bör inte pastorn vara perfekt, för då blir han Gud. Pastorns tillkortakommanden skall aldrig döljas; det räcker med medvetenhet om egna svagheter. Kanske uppnår vi detta i denna artikel. För vad skulle bli kvar av socialt arbete, som forskning och praktik, om vi dränerar ämnet på viljan att hjälpa? Pastoralmaktens utövande kan därmed reproduceras, kanske Foucault skulle säga med sarkasm i rösten. ■

Litteratur

- Angelin, Anna (2009) *Den dubbla vanmaktens logik - en studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande bland unga vuxna*. Lund: Lund Dissertation in Social Work
- Badersten, Björn (2002) *Medborgardygden - Den europeiska staden och det offentliga rummets etos*. Stockholm: Natur och Kultur
- van Berkel, Rick & Hornemann Møller, Iver (2002) *Active social policies in the EU. Inclusion through participation?* Bristol: Policy Press
- Bilquist, Leila (1999) *Rummet, mötet och ritualerna*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete

- Eskelinen, Olesen L., Sören, Peter & Caswell, Dorte (2008) *Potentialer i socialt arbete*. Köpenhamn: Hans Reizels Forlag
- Fine, Gary A. (2003) "Towards a peopled ethnography - developing theory from group life ethnography" i *Etnography*, Vol. 4, Nr. 1, s 41-60
- Foucault, Michel (1983) "The subject and power" i Hubert Dreyfus & Paul Rabinow (red.): *Michel Foucault – beyond structuralism and hermeneutics*. Chicago: The University of Chicago Press
- Foucault, Michel (1988) "Politics and reason" i Lawrence Kritzman (red.): *Michel Foucault - politics, philosophy, culture, interviews and other writings 1977-1984*. New York: Routledge
- Foucault, Michel (2001a) *Vansinnets historia under den klassiska epoken*. Lund: Arkiv
- Foucault, Michel (2001b) *Övervakning och straff - fängelsets födelse*. Lund: Arkiv
- Foucault, Michel (2002) *Vetandets arkeologi*. Lund: Arkiv
- Foucault, Michel (2004) *Sexualitetens historia, band 1 – viljan att veta*. Göteborg: Daidalos
- Foucault, Michel (2007) *Security, territory, population - lectures at the Collège de France 1977-1978*. New York: Palgrave MacMillan
- Franzen, Mats (2000) "I fråga om makt. Diskurser, resurser, kontexter" i Ted Goldberg (red.) *Samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur
- Goul Andersen, Jørgen & Jensen, Per (2002) *Changing labour markets - welfare policies and citizenship*. Bristol: Policy Press
- Hasenfeld, Yeheskel (1983) *Human service organizations*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall
- Hasenfeld, Yeheskel (2010) *Human services as complex organizations*. Los Angeles: Sage
- Hedblom, Agneta (2004) *Aktiveringens janusansikte*. Lund: Socialhögskolan, Lunds Universitet
- Hindess, Barry (1995) "Liberalism, socialism och demokrati – variationer på temat politisk styrning" i Kenneth Hultqvist & Kenneth Petersson (red.): *Foucault – namnet på en modern vetenskaplig och filosofisk problematik*. Stockholm: HLS-förlag
- Holmes, Dave (2002) "Police and pastoral power - governmentality and correctional forensic psychiatric nursing" i *Nursing Inquiry*, Vol. 9, Nr. 2, s 84-92
- Hvinden, Björn (1999) "Activation - a Nordic perspective" i *Linking Welfare and Work*. Dublin: European Foundation for improved living and working conditions
- Hvinden, Björn & Johansson, Håkan (2007) "Opening citizenship: why do we need a new understanding of social citizenship?" i Björn Hvinden & Håkan Johansson (red.): *Citizenship in Nordic welfare states - dynamics of choice, duties and participation in a changing Europe*. London: Routledge
- Hörnqvist, Magnus (2010) *Risk, power and the state – after Foucault*. London: Routledge
- Johansson, Håkan (2006) "Placing the individual 'at the forefront' - Beck and individual approaches in activation" i Rick van Berkel & Ben Valkenburg (red.): *Making it personal - individualising activation services in the EU*. Bristol: Policy
- Järvinen, Margaretha (2002) "Hjälpens universum – ett maktperspektiv på mötet mellan klient och system" i Anna Meeuwisse & Hans Swärd (red.): *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur
- Järvinen, Margaretha & Mik-Meyer, Nanna (2003) *At skabe en klient - institutionelle identiteter i socialt arbejde*. Köpenhamn: Hans Reitzel
- Knutagård, Marcus (2009) *Skälens fångar. Hemlöshetens organisering, kategorisering och förklaringar*. Malmö: Egalité
- Köhler, Peter, Thorén, Katarina & Ulmestig, Rickard (2008) "Activations policies in Sweden. 'Something Old, Something New, Something Borrowed and Something Blue'" i Werner Eichhorst, Otto Kaufmann & Regina Konle-Seidl (red.): *Bringing the jobless in to work*. Berlin: Springer
- Marshall, Thomas Humphrey (1996) "Citizenship and Social Class" i Thomas Humphrey Marshall & Tom Bottomore (red.): *Citizenship and Social Class*. London: Pluto Press
- McKinnon, Catriona & Hampsher-Monk, Iain (2000) *The demands of citizenship*. London: Continuum
- Mouffe, Chantal (2008) *Om det politiska*. Hägersten: Tankekraft
- Möller, Tommy (1996) *Brukare och klienter i välfärdsstaten - om missnöje och påverkansmöjligheter inom barn- och äldreomsorg*. Stockholm: Nordstedts Juridik AB
- Nilsson, Roddy (2008) *Foucault - en introduktion*. Malmö: Égalité
- Panican, Alexandru (2007) *Rättighet och Rättvisa - användbarhet av rättighet och rättvisa i sociala projekt*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet

Barn och ungdomar med sexuella beteendeproblem

Riskbedömning - Utredning - Behandling - Traumabedömning - Utbildning

För mer information om **HVB-hemmet Visslan** ring Erik Kandell, 0701-46 61 20

För mer information om **Öppenvården** ring Marie Wassberg, 0734-05 94 90

www.offclinic.se

Robson, Colin (2002) *Real World Research*. Oxford: Blackwell Publishing

Rothstein, Bo (1995) *Svensk välfärds politik och det civila samhället* i Lars Trägårdh (red.): *Civilt samhälle kontra offentlig sektor*. Stockholm: SNS Förlag

Rothstein, Bo (2002) *Vad bör staten göra? - om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*. Stockholm: SNS

Salonen, Tapio & Ulmestig, Rickard (2004) *Nedersta trappsteget - en studie om kommunal aktivering*. Växjö Universitet: Rapportserie i Socialt arbete

Svensson, Kerstin (2001) *I stället för fängelse? En studie av vårdande makt, straff och socialt arbete i frivård*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet

Svensson, Kerstin (2010) "Social work in the criminal Justice system - an ambiguous exercise of caring power" i *Journal of Scandinavian studies in criminology and crime prevention*. Vol 4, Nr 1, s 84-100

Swärd, Hans & Starrin, Bengt (2006) "Makt och socialt arbete" i Anna Meeuwisse, Sune Sunesson & Hans Swärd (red.): *Socialt arbete - en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur

Thorén, Katarina (2008) *Activation Policy in Action: A Street-Level Study of Social Assistance in the Swedish Welfare State*. Chicago: University of Chicago

Ulmestig Rickard (2007) *På gränsen till fattigvård? En studie om arbetsmarknadspolitik och socialbidrag*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet

Welch, Michael (2010) "Pastoral power as penal resistance: Foucault and the Group d'Information sur les Prisons" i *Punishment and society*. Vol 12, Nr 1, s 47-63

Wibeck, Victoria (2000) *Fokusgrupper - om fokuserade gruppintervjuer som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur

Författare

Alexandru Panican
Socialhögskolan
Lunds universitet
Box 23
221 00 Lund
alexandru.panican@soch.lu.se

Rickard Ulmestig
Avdelningen för beteendevetenskap
och socialt arbete
Högskolan i Jönköping
551 11 Jönköping
rickard.ulmestig@hhj.hj.se

TRAUMA DAGEN

5 DECEMBER 2011
WATERFRONT CONGRESS CENTER
STOCKHOLM

Traumadagen är en ny och viktig mötesplats för verksamma inom kris, katastrof och psykiskt trauma.

**Den 17 februari 2005 förändrades hans liv -
kidnapparna värderades hans liv till 50 miljoner!**
Fabian Bengtsson, vd SIBA

Grundbegrepp rörande krisreaktioner efter trauma
Björn Ogeús, överläkare vid enheten för psykosomatisk
medicin, Landstinget Västmanland

**"Bördan de kom med" - om barn i asylprocessen som
utvecklade uppgivenhetssyndrom i Sverige**
Guhn Godani, leg psykolog, leg psykoterapeut, handledare

**Att behålla fokus vid samtal med människor som
utsatts för våld och övergrepp** - Förhör med människor
som utsatts för incest och sexuella övergrepp
Eva Eklund-Asteroft, kriminalinspektör och utredare vid
trauma och övergrepp

Varför får vissa människor PTSD och andra inte?
Tom Lundin, professor och överläkare, Uppsala

**Hur skapar man goda möten med personer med psykisk
ohälsa eller neuropsykiatriska funktionshinder i kris
och traumasituationer?**
Håkan Nyman, dr med sc leg psykolog specialist i
neuropsykologi

När orden är svåra att finna
Lars Björklund, kaplan på Sigtunastiftelsen

Riskbedömningar inom psykiatri och i samhället
Martin Grann, utvecklingschef vid kriminalvården, forskare
vid Centrum för våldsprevention vid Karolinska Institutet,
institutionen för medicinsk epidemiologi och biostatistik

Hjälp till hjälparna
Eva-Lena Tedfeldt, leg psykolog ansvarig för utbildning
inom Försvarshögskolan

Pris: 1 895:- inkluderar för- och eftermiddagsfika
samt lunch. Priset är exklusive moms.

Anmälan: Telefon 08-23 73 10, fax 08-23 73 05
info@expomedica.se eller www.traumadagen.se

Arrangör:
EXPO MEDICA

Mediapartner:

www.traumadagen.se

Författaranvisningar och bedömningssystem

Socionomens forskningssupplement tar emot vetenskapliga artiklar av följande slag: Originalartiklar där forskningsresultat från empiriska studier presenteras för första gången. Översiktsartiklar (review articles) eller meta-analyser som är kritiska belysningar eller utvärderingar av studier som redan har blivit publicerade. Teoretiska artiklar där författaren utifrån existerande forskning söker utveckla teorier eller diskutera generella metodologiska problem. Manuskript skickas per e-post till: Hans.Sward@soch.lu.se.

Artiklarna skall inte vara längre än 5000 ord dvs. 20 sidor med dubbelt radavstånd inklusive noter, referenser m.m.

För att få en enhetlig form på de vetenskapliga originalartiklarna vill vi att nyinsända artiklar följer en bestämd mall som innehåller följande punkter. I ett inledande Abstract ges en mycket kort sammanfattning av artikeln med syfte, metod, resultat och slutsatser. Ange gärna några ämnes- eller nyckelord som identifierar artikelns innehåll. I Introduktion ges en allmän bakgrundsbeskrivning samt syfte, frågeställningar, avgränsningar och teoretiska utgångspunkter. Metod och material bör utformas på ett sådant sätt att andra forskare kan bedöma tillförlitlighet och trovärdigheten av resultaten samt i möjligaste mån kunna upprepa studien. Under Resultat redovisas forskningsresultaten tillsammans med eventuella tabeller och diagram. Diskussion/slutsatser kan innehålla en diskussion om hur resultaten skall värderas, hur de förhåller sig till tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter och om det behöver göras några speciella metodologiska överväganden. Till slut skall också artikeln innehålla

en lista över Referenser som har åberopats i framställningen.

Bedömningsproceduren följer de internationella regler som gäller för vetenskapliga tidskrifter inom det samhällsvetenskapliga området. Bedömningarna sker av externa granskare som är experter inom sitt ämnesområde. Dessa vet inte vem som har skrivit artiklarna och författarna får inte heller reda på vem som gjort bedömningarna. Granskarna bedömer om de inskickade artiklarna kan antas för publicering direkt, om de kräver smärre revideringar av författarna, om de kräver större förändringar och en ny bedömning eller om de är oacceptabla för publicering.

Följande kriterier används i bedömningarna: vetenskaplig relevans, förtrogenhet med forskningen inom området, använd vetenskaplig metod, språklig och annan presentationsform, presentation av tabeller och figurer, längden på artikeln och dess originalitet. Dessutom lämnar bedömarna råd till redaktören. Varje artikel bedöms av minst två bedömare.

Alla tidskrifter som arbetar med ett peer reviews-system måste avstå från att publicera ett antal artiklar. Det gäller också för de artiklar jag låtit bedöma för detta nummer. Kritik mot en artikel skall inte ses som en nackdel, utan snarare som en fördel både för tidskrift, läsare och författare. Författarna har i många fall möjligheter att arbeta vidare med en artikel som inte kan antas och har möjligheter att förbättra den med hjälp av bedömarnas råd. Det är mer prestigefullt att publicera sig i tidskrifter som tillämpar ett strikt bedömningssystem vilket gör att de kommer att dra till sig artiklar av de mest framstående forskarna inom området, vilket i sin tur kommer läsekretsen till del.